

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ

AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNIVERSİTETİ

BEYNƏLXALQ MAGİSTRATURA VƏ DOKTORANTURA MƏRKƏZİ

**“KORONAVİRUS PANDEMİYASI ŞƏRAİTİNDƏ DİSTANT TƏHSİL
XİDMƏTLƏRİ VƏ ONLARIN TƏŞKİLİNİN SOSIAL-İQTİADİ
PROBLEMLERİ”**

mövzusunda

MAGİSTR DİSSERTASİYASI

Həsənova Könül Ceyhun

BAKİ – 2022

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ
BEYNƏLXALQ MAGİSTRATURA VƏ DOKTORANTURA MƏRKƏZİ

BMDM-in direktoru

i.ü.f.d., dos. Əhmədov Fariz Saleh oğlu

_____ **imza**

“ ____ ” _____ **20__ -ci il**

“KORONAVİRUS PANDEMİYASI ŞƏRAİTİNDƏ DİSTANT TƏHSİL
XİDMƏTLƏRİ VƏ ONLARIN TƏŞKİLİNİN SOSİAL-İQTİADİ
PROBLEMLERİ”

mövzusunda

MAGİSTR DİSSERTASİYASI

İxtisasın şifri və adı: 060409-Biznesin idarə edilməsi

İxtisaslaşma: Biznesin təşkili və idarə edilməsi

Qrup: 116

Magistrant:

Həsənova Könül Ceyhun qızı
_____ **imza**

Elmi rəhbər:

i.e.n., dos Həmid Həmidov İnsaf oğlu
_____ **imza**

Proqram rəhbəri:

i.ü.f.d., dos. Şamxalova Samirə Oqtay qızı
_____ **imza**

Kafedra müdiri:

i.e.d., prof. Kəlbiyev Yaşar Atakişi oğlu
_____ **imza**

BAKI – 2022

Elm andı

Mən, Həsənova Könül Ceyhun qızı and içirəm ki, “Koronavirus pandemiyası şəraitində distant təhsil xidmətləri və onların təşkilinin sosial-iqtisadi problemləri” mövzusunda magistr dissertasiyasını elmi əxlaq normalarına və istinad qaydalarına tam riayət etməklə və istifadə etdiyim bütün mənbələri ədəbiyyat siyahısında əks etdirməklə yazmışam.

KORONAVIRUS PANDEMIYASI ŞƏRAITINDƏ DISTANT TƏHSİL XİDMƏTLƏRİ VƏ ONLARIN TƏŞKİLİNİN SOSIAL-IQTIADI PROBLEMLƏRİ

XÜLASƏ

Tədqiqatın aktuallığı: COVID-19 pandemiyasının səbəb olduğu təhsil kəsilməsinin öyrənməyə nə qədər təsir edəcəyi sualı aktualdır. Distant təhsilin müxtəlif tətbiq formaları mövcuddur və bunlar arasında daha çox onlayn təhsil növlərinin tez-tez tətbiq olunduğu görünür. Pandemiya ən çox təsirlənən sahələr arasında təhsilin üstünlük təşkil etməsi tədqiqat mövzunu öyrənilməsi üçün aktual edir. Təhsil və pandemiyanın yaratdığı təsirlərin tədqiq müxtəlif yerli və xarici tədqiqatçılar tərəfindən araşdırılmışdır. Tədqiqatlar müxtəlif ölkələrin təhsil sistemini əhatə edir. Lakin, son illərdəki araşdırmalarda Azərbaycanda təhsil sistemi və pandemiyanın yaratdığı təsirlərin qarşılıqlı əlaqəsi araşdırılmamışdır. Pandemiyanın son 2 ildə həyatımıza daxil olması bunu açıqlayır.

Tədqiqatın məqsədi: Pandemiya dövründə Azərbaycanda distant təhsilin təşkilində qarşılaşılan problemlərin öyrənilməsi məqsədi daşıyır.

İstifadə olunmuş tədqiqat metodları: Tədqiqat zamanı sorğu metodundan istifadə edilmişdir. Sorğuda təhsil xidmətlərindən istifadə edən şagirdlər, tələbələr, müəllimlər və eləcə də valideynlər iştirak etmişdirlər.

Tədqiqatın informasiya bazası: Tədqiqat mövzusu pandemiya dövründə aktuallıq qazandığı üçün tədqiqatın informasiya bazası olaraq əsasən internet resurslarına üstünlük verilmişdir. Əsasən son iki il ərzində yazılmış elmi məqalələrdən, dissertasiya mövzularında, statistik göstəricilərdən, kitablardan, tədris vəsaitlərindən və s. istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın məhdudiyyətləri: Pandemiya şəraiti tədqiqatın əsas məhdudiyyətini təşkil edir. Eləcə də sorğuların aparılması üçün tələb olunan maliyyə xərci əsas məhdudiyyətlərdən sayılır.

Tədqiqatın elmi yeniliyi və praktiki nəticələri: Tədqiqat əsasında COVID-19 pandemiyasının təhsil sahəsinə, eləcə də insanların təhsil həyatına necə təsir etdiyi, hansı boşluqların olduğu ortaya qoyulmuşdur.

Nəticələrin istifadə oluna biləcəyi sahələr: Əldə edilən nəticələr təhsil müəssisələrində istifadə edilə bilər. Həmçinin tədqiqat bu sahə üzrə aparılacaq digər tədqiqatlara ədəbiyyat mənbəyi rolunu oynaya bilər.

Açar sözlər: təhsil, distant, COVID-19

DISTANCE EDUCATION SERVICES IN THE CONTEXT OF THE CORONAVIRUS PANDEMIC AND SOCIO-ECONOMIC PROBLEMS OF THEIR ORGANIZATION

SUMMARY

The actuality of the subject: The question of how the decline in education caused by the COVID-19 pandemic will affect learning is important. There are various forms of distance education and more and more types of online education are used. The predominance of education among the areas most affected by the pandemic makes it appropriate to examine the research topic. However, recent studies have not examined the relationship between the education system in Azerbaijan and the effects of the pandemic. The fact that the epidemic has entered our lives in the last two years explains this.

Purpose and tasks of the research: It aims to study the problems encountered in the organization of distance education in Azerbaijan during the pandemic.

Used research methods: Questionnaire method was used during the research. The survey included students, students, teachers and parents using educational services.

The information base of the research: Due to the relevance of the research topic during the pandemic process, internet resources were preferred as the research database.

Restrictions of research: Pandemic conditions are a major limitation of research. Also, the financial cost of conducting surveys is one of the main constraints.

The novelty and practical results of investigation: The study revealed how the COVID-19 pandemic has affected education and people's education lives, and what gaps there are.

Scientific-practical significance of results: The results obtained can be used in educational institutions. Research can also serve as a source of literature for other research in this area.

Keywords: education, distance, COVID-19

MÜNDƏRİCAT

GİRİŞ	7
I FƏSİL. KORONAVİRUS PANDEMİYASININ TƏHSİL SAHƏSİNƏ TƏSİRİ VƏ DİSTANT TƏHSİLİN METODOLOJİ ƏSASLARI	11
1.1. Koronavirus pandemiyasının təhsil sahəsinə mövcud təsirlərinin nəzəri aspektləri	11
1.2. Distant təhsil və ona keçid səbəbləri, faydaları və məhdudiyyətləri	22
II FƏSİL. AZƏRBAYCANDA DİSTANT TƏHSİLİN PANDEMİYA ŞƏRAİTİNDƏ TƏŞKİLİNİN MÜASİR VƏZİYYƏTİ	30
2.1. Azərbaycanda distant təhsil keyfiyyətinin artırılması müasir mexanizmləri və onların qiymətləndirilməsi	30
2.2. Azərbaycanda və dünyada pandemiya şəraitində distant təhsil sahəsində yaranan problemlərin təhlili və qiymətləndirilməsi.....	34
III FƏSİL. PANDEMİYA ŞƏRAİTİNDƏ DİSTANT TƏHSİL XİDMƏTLƏRİNİN TƏŞKİLİNİN TƏKMİLLƏŞDİRİLMƏSİ	49
3.1. Distant təhsil xidmətinin üstünlüklərinin əsaslandırılması və tətbiqi imkanları ..	49
3.2. Pandemiya şəraitində distant təhsil xidmətlərinin təşkili problemləri və onların həlli	58
NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR	63
İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI	65
ƏLAVƏLƏR	69
Cədvəllərin siyahısı	72

GİRİŞ

Mövzunun aktuallığı: Təhsil ictimaiyyəti COVID-19-dan (EBR, 2020) mənfi təsirləndi, dünyada 1,5 milyardan çox şagird, 63 milyon müəllim, karantin, kilidləmə və məktəblərin bağlanması təsirlənən çoxlu sayda təhsilə dəstək işçisi var. Əksər ölkələrdə kompüterlərin, internetin və digər onlayn platformaların olmaması və bəzi ölkələrdə girişi və imkanları məhdudlaşdıran məlumatların çox baha olması səbəbindən rəqəmsal sinif otaqları hələ də mümkün deyil. Hətta rəqəmsal əlçatanlığı, səriştələri və mədəniyyəti olan tələbələr müəllimlər, digər təhsil işçiləri və tələbələrlə dəyərli qarşılıqlı əlaqədən və sosial əlaqələrdən məhrumdurlar. Böhran zamanı təhsilin alternativ formaları tələbələrin fiziki mövcudluğunu əvəz edə bilməyən müvəqqəti tədbirlər olaraq qaldı.

COVID-19-un səbəb olduğu təhsil kəsilməsinin öyrənməyə nə qədər təsir edəcəyi sualı aktualdır. Carlsson və digərləri (2015, Burgess və Sievertsen, 2020) göstərdilər ki, hətta cəmi on günlük əlavə məşq onların məlumatdan istifadə testləri (kristallaşmış intellekt) üzrə xallarını standart kənarlaşmanın 1%-i qədər əhəmiyyətli dərəcədə yaxşılaşdırır. Mövcud məktəblərin bağlanmasının təsirinin çox təxmini ölçüsü olaraq, on iki həftə daha az təhsilin (yəni 60 məktəb günü) standart sapmanın 6%-nin itirilməsi demək olduğu aşkar edilmişdir. Lavy (2015-ci ildə Burgess & Sievertsen, 2020) də tədris vaxtının test ballarının nəticələrinə əhəmiyyətli təsir etdiyini vurğulayır və bu baxımdan ölkələr arasında fərqlərin olduğunu bildirir. Məsələn, Danimarkada dərslərin müddəti Avstriya ilə müqayisədə 55% yüksəkdir. Tədqiqata əsasən, əsas fənlər üzrə tədris ili ərzində həftədə əlavə bir saat kurs işinin aparılması imtahan ballarında standart kənarlaşmadan təxminən 6% yuxarı nəticə ilə nəticələnir. Bu tapıntılar COVID-19-un səbəb olduğu 12 həftəlik kursun itirilməsi nəticəsində yaranan sınaq müvəffəqiyyəti nəticəsinin əhəmiyyətini ortaya qoyur.

Bəlkə də pandemiyanın təhsil sektoruna ən mühüm təsirlərindən biri məktəblərin bağlanmasıdır. Bununla belə, məktəblərin bağlanması öyrənmə itkisinə, məktəbi tərk etmənin artmasına və yüksək bərabərsizliyə səbəb olacaq və gətirib çıxaracaq.

Pandemiyanın iqtisadi sarsıntısı ev təsərrüfatlarına zərər vurduğu üçün təhsil təklifinə tələbi boğaraq zərəri daha da ağırlaşdırıb və ağırlaşdırmağa davam edəcək. Nəticədə, aydındır ki, bunlar insan kapitalının toplanmasına, inkişaf perspektivlərinə və rifah səviyyəsinə uzunmüddətli ziyan vuracaq.

Distant təhsilin müxtəlif tətbiq formaları mövcuddur və bunlar arasında daha çox onlayn təhsil növlərinin tez-tez tətbiq olunduğu görünür. Bu istiqamətdə kurslar distant təhsil çərçivəsində sinxron (sinxron) və asinxron (asinxron) kurslar kimi aparıla bilər. Sinxron təhsildə tələbələr və müəllimlər əvvəlcədən müəyyən edilmiş vaxtda (adətən onlayn) görüşür və dərsləri canlı keçirirlər. Bu prosesdə müəllim və öyrənənlər üçün sinifdaxili qarşılıqlı əlaqə və müzakirə, ani sorğu-sual və anlaşılmaz hissələri ifadə etmək kimi daha fəal mühitin yaradılmasına çalışılır, üzbəüz təhsilə yaxın mühit təmin edilməyə çalışılır. Asinxron təhsildə isə müəllim və tələbələrin eyni vaxtda işləmək imkanının olmadığı və tələbələrin istənilən vaxt internet üzərindən kurs məzmununa (təqdimat, video, audio yazı və s.) daxil ola bildiyi təhsil növüdür. İstəyirlər və ya ehtiyac duyurlar. İştirakçılar arasında ünsiyyət əsasən e-poçt və onlayn forumlar vasitəsilə baş verir və adətən təlimçilər tərəfindən idarə olunur.

Problemin qoyuluşu və öyrənilmə səviyyəsi: Pandemiya dövründə digər sahələr kimi təhsil sahəsi də təsirlənən və tədqiqatı vacib olan sahələrdən biridir. Təhsil və pandemiyanın yaratdığı təsirlərin tədqiq müxtəlif yerli və xarici tədqiqatçılar tərəfindən araşdırılmışdır. Tədqiqatlar müxtəlif ölkələrin təhsil sistemini əhatə edir. Lakin, son illərdəki araşdırmalarda Azərbaycanda təhsil sistemi və pandemiyanın yaratdığı təsirlərin qarşılıqlı əlaqəsi araşdırılmamışdır. Pandemiyanın son 2 ildə həyatımıza daxil olması bunu açıqlayır.

Hər iki sahə olduqca geniş sahədir. Qeyd edilən asılılıq (pandemiyanın təhsil sistemində olan təsiri) bir çox tədqiqatçılar tərəfindən araşdırılmış və əsaslı nəticələr əldə edilmişdir. E. Karadağ, C. Yucel, B. Bakioğlu, M. Çevik, M. Kürtüncü, K. Aylin, S. Dikmen, F. Bahçeci, Ç. İnci Kuzu, A. Yıldız, R. Vural, N. Yalnız, E. Köseoğlu, K. Elif, S. Düzgün, S. Sulak, P. Taşkın, S. Çetin və digərləri tərəfindən, həmçinin P. Dubey, D.

Pandey, S. Erduran, E. Onyema, N. Eucheria, E. Lim, V. Oh, D.R. Koh, R.C. Seet, R. Chick, G. Clifton, K.M. Peace, B.W. Propper, D. Dematthews, D. Knight, P. Reyes, A.K. Arora, R. Srinivasan və digərləri tərəfindən bu sahə üzrə geniş tədqiqatlar aparılmışdır.

Tədqiqatın məqsəd və vəzifələri: Tədqiqatın əsas məqsədi pandemiya şəraitində Azərbaycan təhsil sisteminin pandemiya necə təsirləndiyini ölçmək və distant təhsil sistemini qiymətləndirməkdən ibarətdir. Araşdırmanın məqsədinə çatmaq üçün bir sıra vəzifələr yerinə yetirilməlidir. Bunlar:

- Koronavirus pandemiyasının təhsil sahəsinə mövcud təsirlərinin nəzəri aspektlərinin açıqlanması;

- Distant təhsil və ona keçid səbəbləri, faydaları və məhdudiyyətləri haqqında ədəbiyyat axtarışı;

- Azərbaycanda tətbiq edilən yeni təhsil platformasının əsas istiqamətlərinin öyrənilməsi;

- Azərbaycanda və dünyada pandemiya şəraitində distant təhsil sahəsində yaranan problemlərin təhlili və qiymətləndirilməsi;

- Azərbaycanda distant təhsilin keyfiyyətinin artırılması müasir mexanizmləri və onların qiymətləndirilməsi;

- Distant təhsil xidmətinin üstünlüklərinin əsaslandırılması və tətbiqi imkanları;

- Pandemiya şəraitində distant təhsil xidmətlərinin təşkili problemləri və onların həlli.

Tədqiqatın obyekt və predmeti: Tədqiqatın obyekt Azərbaycan təhsil sistemidir. Tədqiqatın predmeti isə COVID-19 pandemiyasıdır.

Tədqiqat metodları: Araşdırmanın aparılması üçün ilk fəsildə sistemləşdirmə, qruplaşdırma, analiz-sintez metodlarından istifadə edilmişdir. Tədqiqatın ikinci fəslində analiz hissəni əhatə edir. Qiymətləndirmənin aparılması üçün SWOT qiymətləndirmə analizi metodundan, müqayisəli təhlil, induksiya-deduksiya metodlarından, anket

sorğusu metodundan istifadə edilmişdir. Sonuncu fəsildə isə əsasən ümumiləşdirmə, qruplaşdırma metodlarından istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın informasiya bazası: Tədqiqat mövzusu pandemiya dövründə aktuallıq qazandığı üçün tədqiqatın informasiya bazası olaraq əsasən internet resurslarına üstünlük verilmişdir. Əsasən son iki il ərzində yazılmış elmi məqalələrdən, dissertasiya mövzularında, statistik göstəricilərdən, kitablardan, tədris vəsaitlərindən və s. istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın məhdudiyyətləri: Pandemiya şəraiti tədqiqatın əsas məhdudiyyətini təşkil edir. Eləcə də sorğuların aparılması üçün tələb olunan maliyyə xərci əsas məhdudiyyətlərdən sayılır.

Tədqiqatın elmi yeniliyi: Son dövrün ən aktual məsələsini ehtiva edən tədqiqat təhsil sahəsinin inkişaf etdirilməsi üçün əhəmiyyətli nəticələr ortaya qoymuşdur. Belə ki, tədqiqat əsasında COVID-19 pandemiyasının təhsil sahəsinə, eləcə də insanların təhsil həyatına necə təsir etdiyi, hansı boşluqların olduğu ortaya qoyulmuşdur. Qeyd edilən nəticələr tədqiqatın elmi yeniliyini təşkil edir.

Nəticələrin praktiki əhəmiyyəti və tətbiq sahələri: Əldə edilən nəticələr təhsil müəssisələrində istifadə edilə bilər. Həmçinin tədqiqat bu sahə üzrə aparılacaq digər tədqiqatlara ədəbiyyat mənbəyi rolunu oynaya bilər.

I FƏSİL. KORONAVİRUS PANDEMİYASININ TƏHSİL SAHƏSİNƏ TƏSİRİ VƏ DİSTANT TƏHSİLİN METODOLOJİ ƏSASLARI

1.1. Koronavirus pandemiyasının təhsil sahəsinə mövcud təsirlərinin nəzəri aspektləri

COVID-19 pandemiyası dövrümüzü müəyyən edən qlobal sağlamlıq böhranıdır. Keçən ilin sonunda ortaya çıxdıqdan sonra Antarktidadan başqa bütün qitələrə yayıldı. Afrika və Cənubi Amerikada halların sayı hər gün artır; Avropa xəstəliyin mərkəzinə çevrilib. Avropada gündəlik halların sayı Çindəki pik həddini keçib.

Tibb ədəbiyyatlarda yoluxucu xəstəlik pandemiya adlanır. Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının (ÜST) məlumatına görə, bütün dünyada yayılan yeni bir yoluxucu xəstəlik pandemiya kimi müəyyən edilir (ÜST, 2020). ÜST-ə görə, xəstəliyin pandemiya kimi müəyyən edilməsi üçün üç şərt var. Bunlar daha əvvəl yaşanmamış bir xəstəliyin ortaya çıxması, xəstəliyə səbəb olduğu düşünülməyən faktorun yoluxucu xüsusiyyət göstərərək təhlükəli bir xəstəliyə səbəb olması, törədicinin isə davamlı və asan yayılma xüsusiyyətinə sahib olmasıdır. Bəşəriyyət tarix səhnəsində mövcud olduğu vaxtdan dəfələrlə yoluxucu xəstəliklərlə üzləşmişdir. Pandemiya ölkələrin və xalqların səhiyyə sistemlərinə dərinlən təsir etməklə yanaşı, həm də iqtisadi, siyasi, hərbi və sosial baxımdan köklü dəyişikliklərə səbəb olan hadisələrdir. Tarix boyu qeyri-sağlam mühitlərdə yaşamaq, qıtlığın yaratdığı aclıq, uzun sürən müharibələr və təbii fəlakətlər kimi amillər pandemiyalara yol açmışdır (Braudel A., 2003). Pandemiya prosesində ölkələrin demoqrafik strukturları dəyişərkən, böyük siyasi, sosial və iqtisadi böhranlar yaşanması qaçınılmazdır (Yıldız Y., 2014; Sarıköse A., 2013; Ayar K., 2007).

Ölkələr testlər keçirmək, xəstələri müalicə etmək, əlaqəni izləmək, səyahət məhdudiyyətləri qoymaq, vətəndaşlarına karantin qoymaq, idman və konsert tədbirləri kimi böyük toplantıları ləğv etmək və məktəbləri müvəqqəti bağlamaq yolu ilə xəstəliyin yayılmasını yavaşlatmaq üçün mübarizə aparır.

COVID-19 pandemiyası bütün dünyada təhsil sistemlərinə təsir göstərərək məktəblərin, erkən uşaqılıq təhsili və qayğısının (ECEC) xidmətlərinin, universitetlərin və kolleclərin demək olar ki, tamamilə bağlanmasına səbəb oldu.

Əksər hökumətlər COVID-19-un yayılmasını azaltmaq üçün təhsil müəssisələrini müvəqqəti bağlamaq qərarına gəliblər. 12 yanvar 2021-ci il tarixinə, pandemiya səbəbiylə məktəblərin bağlanması səbəbindən hazırda təxminən 825 milyon şagird təsirlənir. UNICEF-in monitorinqinə əsasən, hazırda 23 ölkə ümummilliyə, 40 ölkə isə yerli bağlanma tətbiq edir ki, bu da dünya tələbə əhalisinin təxminən 47 faizinə təsir edir. Hazırda 112 ölkənin məktəbi açıqdır. Dünya getdikcə bir-birinə daha çox bağlı olduqca üzləşdiyimiz risklər də artır. COVID-19 pandemiyası milli sərhədlərdə dayanmayıb. Bu, milliyyətindən, təhsil səviyyəsindən, gəlirindən və cinsindən asılı olmayaraq insanlara təsir etdi.

Dünya Bankının Hesabatı (WBR) COVID-19-dan əvvəl təhsilin vəziyyətini açıqlayır: dünyada ibtidai və orta məktəb yaşında olan 258 milyon uşaq və gənc məktəbə getmir; üstəlik, məktəblərdə bir çox uşaqlar təhsilin keyfiyyətsiz olması səbəbindən çox az öyrənirdilər. Aşağı və orta gəlirli ölkələrdə təhsil yoxsulluğu səviyyəsi 53% təşkil etmişdir; 10 yaşlı uşaqların yarısından çoxu təhsilə ən aşağı çıxış, ən yüksək məktəbi tərk etmə nisbəti və ən çox öyrənmə çatışmazlığı ilə üzləşən ən əlverişsiz uşaq və gənclər idi (Dünya Bankı Hesabatı, 2020).

COVID-19 səhiyyə, iqtisadiyyat, təhsil, iş həyatı kimi demək olar ki, hər bir sektora təsir edib və onlara ciddi ziyan vurub. Bunları aşağıdakı başlıqlar altında qısaca izah etmək olar.

Qısamüddətli təsirlər

COVID-19-un yaratdığı təsirləri aşağıdakı başlıqlar altında ümumiləşdirmək olar:

Sağlamlığa təsiri. COVID-19 pandemiyası ilk növbədə sağlamlıq böhranıdır. Bir çox ölkələr virusun yayılmasının qarşısını almaq üçün məktəbləri, kollecləri və universitetləri bağlamaq qərarına gəlib. Böhran siyasətçilərin məktəbləri bağlamaq (əlaqələri azaltmaq və insanların həyatını xilas etmək) və ya onları açıq saxlamaq

(işçilərin işləməsinə və iqtisadiyyatı davam etdirməsinə icazə vermək) arasında dilemma ilə üzləşməsinə səbəb oldu (Burgess A. və Sievertsen H., 2020). Məktəblərin bağlanması səhiyyə və iqtisadiyyata aidiyyətinin aydın olduğu təqdir olunur. Ona görə də bu dilemmanın bir tərəfində mövqe tutmaq siyasətçilər üçün çətin qərar olub.

İqtisadi sarsıntı. Beynəlxalq Valyuta Fondu (BVF) 2020-ci ildə qlobal iqtisadiyyatın 3% kiçilməsini proqnozlaşdırır ki, bu da 2008-2009-cu illərdəki qlobal maliyyə böhranı dövründəkindən daha böyük azalmadır. Bu sarsıntı həm hökumətlər, həm də ev təsərrüfatları üçün ciddi nəticələrə səbəb olacaq və təhsilə olan tələb və təklifə zərbə vuracaq (WBR, 2020). Təchizat tərəfində iqtisadi tənəzzül məktəblərə və müəllimlərə zərər verəcək. Maliyyə təzyiqləri müəllimlər üçün mövcud olan resursları azaldacaq, nəticədə təhsilə sərmayə qoyuluşu azalacaq. Tədrisin keyfiyyətini (onlayn və ya məktəblərdə) nəzərə alsaq, sağlamlıq böhranı daha da pisləşəcək, çünki o, bəzi müəllimlərə birbaşa, digərlərinə isə maaşların kəsilməsi və ödənişlərin gecikdirilməsi kimi maliyyə təzyiqləri ilə təsir edir.

Təhsilə təsiri. Təhsil ictimaiyyəti COVID-19-dan mənfi təsirləndi, dünyada 1,5 milyardan çox şagird, 63 milyon müəllim, karantin, kilidləmə və məktəblərin bağlanmasından təsirlənən çoxlu sayda təhsilə dəstək işçisi var. Əksər ölkələrdə kompüterlərin, internetin və digər onlayn platformaların olmaması və bəzi ölkələrdə girişi və imkanları məhdudlaşdıran məlumatların çox baha olması səbəbindən rəqəmsal sinif otaqları hələ də mümkün deyil. Hətta rəqəmsal əlçatanlığı, səriştələri və mədəniyyəti olan tələbələr müəllimlər, digər təhsil işçiləri və tələbələrlə dəyərli qarşılıqlı əlaqədən və sosial əlaqələrdən məhrumdurlar. Böhran zamanı təhsilin alternativ formaları tələbələrin fiziki mövcudluğunu əvəz edə bilməyən müvəqqəti tədbirlər olaraq qaldı.

COVID-19-un səbəb olduğu təhsil kəsilməsinin öyrənməyə nə qədər təsir edəcəyi sualı aktualdır. Carlsson və digərləri (2015) göstərdilər ki, hətta cəmi on günlük əlavə məşq onların məlumatdan istifadə testləri (kristallaşmış intellekt) üzrə xallarını standart kənarlaşmanın 1%-i qədər əhəmiyyətli dərəcədə yaxşılaşdırır. Mövcud məktəblərin

bağlanmasının təsirinin çox təxmini ölçüsü olaraq, on iki həftə daha az təhsilin (yəni 60 məktəb günü) standart sapmanın 6%-nin itirilməsi demək olduğu aşkar edilmişdir. Lavy (2015) də tədris vaxtının test ballarının nəticələrinə əhəmiyyətli təsir etdiyini vurğulayır və bu baxımdan ölkələr arasında fərqlərin olduğunu bildirir. Məsələn, Danimarkada dərslərin müddəti Avstriya ilə müqayisədə 55% yüksəkdir. Tədqiqata əsasən, əsas fənlər üzrə tədris ili ərzində həftədə əlavə bir saat kurs işinin aparılması imtahan ballarında standart kənarlaşmadan təxminən 6% yuxarı nəticə ilə nəticələnir. Bu tapıntılar COVID-19-un səbəb olduğu 12 həftəlik kursun itirilməsi nəticəsində yaranan sınaq müvəffəqiyyəti nəticəsinin əhəmiyyətini ortaya qoyur.

Məktəbin bağlanması. Bəlkə də pandemiyanın təhsil sektoruna ən mühüm təsirlərindən biri məktəblərin bağlanmasıdır. Bununla belə, məktəblərin bağlanması öyrənmə itkisinə, məktəbi tərk etmənin artmasına və yüksək bərabərsizliyə səbəb olacaq və gətirib çıxaracaq. Pandemiyanın iqtisadi sarsıntısı ev təsərrüfatlarına zərər vurduğu üçün təhsil təklifinə tələbi boğaraq zərəri daha da ağırlaşdırıb və ağırlaşdırmağa davam edəcək. Nəticədə, aydındır ki, bunlar insan kapitalının toplanmasına, inkişaf perspektivlərinə və rifah səviyyəsinə uzunmüddətli ziyan vuracaq (WBR, 2020).

Məktəblərin sağlamlıq dəstəyini də unutmaq olmaz. Məktəblər tərəfindən verilən dəstək olmasa, sağlamlıq və təhlükəsizlik zərər görəcək. Çünki tələbələrin qidalanması və fiziki sağlamlığı təhlükə altına düşəcək. Dünyada təxminən 368 milyon uşaq məktəb qidalanma proqramlarından asılıdır. Tələbələrin psixi sağlamlığı sosial uzaqlaşma zamanı təcriddən və böhranın ailələrə dağıdıcı təsirindən də əziyyət çəkə bilər. Məktəbdən kənar qalan yeniyetmələr daha riskli davranışlar göstərə bilər və yeniyetmələrdə məhsuldarlıq arta bilər (WBR, 2020).

Əvvəlki pandemiyalarda və ən son Ebola pandemiyasında görüldüyü kimi, pandemiya təhsilə, xüsusən də məktəblərin bağlanması, aşağı təlim nəticələri və məktəbi tərk etmə nisbətləri kimi şoklara qarşı müqaviməti aşağı olan ölkələrdə dağıdıcı təsir göstərmişdir. Məktəblərin bağlanması icmalar daxilində sosial

uzaqlaşmanı təşviq etmək üçün məntiqi bir həll təklif etsə də, uzunmüddətli bağlanmalar ən həssas tələbələrə qeyri-mütənasib şəkildə mənfi təsir göstərir. Çünki imkansız ailələrdə olan tələbələrin evdə təhsil almaq imkanları daha azdır. Valideynlərin hər ikisinin işləmək məcburiyyətində olması, qayğıya ehtiyacı olan kiçik bacı-qardaşlarının olması, onlara baxıcının olması, onları müəyyən səviyyədə qarşılamağın iqtisadi cəhətdən qeyri-kafi olması bu ailələrdə uşaqların öyrənilməsində qeyri-adekvatlıq yarada bilər. Məktəblərin bağlanması adi hala çevrildiyi zaman distant təhsil kimi alternativ variantlara çıxışı və əlaqəsi olmayanlar üçün genişləndirilmiş təhsilə çıxış mövcud deyil. Bu, insan kapitalının daha da itirilməsi və iqtisadi imkanların azalması ilə nəticələnə bilər (AzziHuck A. və Shmis K., 2020).

Məktəbi tərk etmək. COVID-19 tələbələrin məktəbi tərk etmə nisbətində artmasına səbəb olacaq, bir çox tələbə bütün dünyada məktəbi tərk edəcək. Təqdir olunur ki, bu artan məktəbi tərk edənlər daha çox imkansız qruplar üzərində cəmləşəcəklər. Ebola böhranından sonra məktəblər yenidən açıldıqda, Sierra Leonədə bütöv bir tədris ili itirildi; qızların məktəbə getmə ehtimalı 16% azalıb. Əlbəttə ki, məktəbi tərk etmələrin yüksək göstəriciləri uşaq əməyinin artması və uşaqlar və yeniyetmələr arasında uşaq nikahları ilə müşayiət olunacaq (WBR, 2020).

Məktəbdənkənar və evdə təhsil. Normal məktəb tədrisi kəsildikdə, alternativ tədris yolu əsasən evdə, məktəbdən kənar olar. Bununla belə, “ev uşaqlara ən azı müəyyən dərəcədə məktəbdə öyrənmək imkanı verə bilərmi?” sual ağına gəlir. Məktəb proqramının müəyyən dərəcədə davamlı olması üçün ev mühitinin sosial, iqtisadi və pedaqoji baxımdan uyğun olması gözlənilir. Uşağın distant təhsil vasitəsilə evdə normal proqramını davam etdirməsi üçün evdə kompüter və digər informasiya texnologiyaları uyğun olmalı, onun onlayn dərsləri izləməsi üçün münasib sakit otaq olmalı, xüsusən də valideynin dəstəyi olmalıdır. məktəbəqədər təhsil. Bu baxımdan böyük bərabərsizliklərin olduğu təqdir olunur. Çünki ailələrin iqtisadi və sosial vəziyyəti eyni deyil. Tədrisə ayrılan vaxtın miqdarı, valideynlərin qeyri-koqnitiv bacarıqları, resursları (məsələn, hər kəsin ən yaxşı onlayn materiala daxil olmaq üçün

dəsti olmayacaq), eləcə də məlumatın miqdarı eyni deyil. Nəticədə insan kapitalının bərabərsizliyi bərabərsizliyə səbəb olacaq (Burgess A., Sievertsen H., 2020).

Şagirdlərin təhsilinin kəsilməməsi üçün məktəbdənkənar təhsil imkanları axtarılıb, bu çərçivədə məktəblər tədricən onlayn təhsilə çevrilib, lakin şagirdlər arasında rəqəmsal uçurumun çox yüksək olduğu müəyyən edilib. Bu boşluğu doldurmaq üçün məktəb sistemlərinin nə etməli olduğu araşdırılır (Reville T., 2020). Pandemiya evdə təhsili demək olar ki, məcburi hala gətirdi. Evdə təhsil təkcə valideynlərin məhsuldarlığı üçün deyil, həm də uşaqların sosial həyatı və öyrənməsi üçün böyük bir şok oldu. Onlayn tədris sınaqdan keçirilməmiş və görünməmiş intensivliklə tətbiq edilmişdir (Burgess A. və Sievertsen H., 2020).

Şagirdin qiymətləndirilməsi. Məktəblərin, kolleclərin və universitetlərin bağlanması təkcə bütün dünyada tələbələrin təhsilini pozmur; Bağlanma əsas qiymətləndirmə dövrünə təsadüf etdikdə bir çox imtahanlar təxirə salınır və ya ləğv edilir. Daxili qiymətləndirmələr bəlkə də daha az əhəmiyyətli hesab edilir və bir çoxları sadəcə olaraq rədd edilir. Lakin onların məqsədi uşağın əldə etdiyi irəliləyişlər barədə valideynlərə və müəllimlərə məlumat verməkdir. Bu məlumatın itirilməsi həm yüksək potensialın, həm də öyrənmə çətinliklərinin tanınmasını gecikdirir və uşaq üçün uzunmüddətli zərərli nəticələrə səbəb ola bilər (Burgess A. və Sievertsen H., 2020). Ləğv edilmiş qiymətləndirmələrə potensial alternativ “proqnozlaşdırılan qiymətlər”dən istifadə etməkdir, lakin Murphy və Wyness (Burgess A. və Sievertsen H., 2020) göstərir ki, bunlar çox vaxt səhvdir, proqnozlaşdırılan qiymətlər əlverişsiz ailələrdən olan yüksək nailiyyətli tələbələr üçün nisbətən üstünlüklü mənşəlilərə nisbətən daha aşağıdır. . Başqa bir həll yolu isə kor imtahanları müəllimlərin qiymətləndirməsi ilə əvəz etməkdir. Qərar burada təsirli ola bilər. Bəzi tələbələrin karyeralarının fasilələrdən faydalanması da mümkündür. Məsələn, Norveçdə qərara alınıb ki, 10-cu sinif şagirdlərinin hamısına orta məktəb dərəcəsi verilsin. Maurin və McNally (2008), göstərir ki, 1968-ci ildə Fransada normal imtahan prosedurlarından imtina (tələbə

üsyandırından sonra) təsirlənmiş qrup üçün müsbət uzunmüddətli əmək bazarı nəticələrinə gətirib çıxardı.

Məktəblərin bağlanması zamanı şagird qiymətləndirmələrinin aparılması o deməkdir ki, müəllimlər şagirdlərinə uzaqdan dəstək verməyə çalışarkən vəziyyəti öyrənəcəklər. Nəhayət, təhsil təklifi kiçilə bilər, çünki gəlir çatışmazlığı özəl məktəbləri iflas etməyə məcbur edir (WBR, 2020). Bir sözlə, şagird qiymətləndirmələri də hər kəs üçün çox sınaq və səhv və qeyri-müəyyənliklə onlayn şəkildə aparılmağa çalışılır. Əhəmiyyətli olan odur ki, bu ixtisarlar təkcə qısamüddətli problem kimi görünür, həm də təsire məruz qalan qruplar üçün uzunmüddətli nəticələrə səbəb olur və bu, qeyri-bərabərliyi artırır (Burgess A. və Sievertsen H., 2020).

Uzunmüddətli təsirlər

Aydındır ki, pandemiyanın müxtəlif sektorlara təsirlərinə nəzarət edilməməsi həm tələbələrə, həm də cəmiyyətə uzunmüddətli ziyan vura bilər. Öyrənmə yoxsulluğunun artması bütün nəslin həqiqi potensialına çatmasına mane ola bilər. Məktəbi tərk etməyə məcbur olan və təhsildə əhəmiyyətli dərəcədə azalma yaşayan tələbələr ömür boyu daha aşağı məhsuldarlıq və qazanc əldə edəcəklər. Bərabərsizlik artacaq, çünki bu təsirlər yoxsul və təcrid olunmuş ailələrdən olan tələbələr üçün daha çox olacaq. Yoxsulluqdan qurtulmaq üçün təhsilə ən çox ehtiyacı olan uşaqlar, böhran zamanı təhsildən məhrum olacaqlar. İqtisadi gözləntilərin bu azalması cinayət fəaliyyətlərinin və riskli davranışların artmasına səbəb ola bilər. Gənc əhali arasında sosial narazılıq da arta bilər. Bir çox aşağı və orta gəlirli ölkələrdə gənclərin həddindən artıq əhalisi və aşağı gözləntilərin birləşməsi aşağı insan kapitalının, yoxsulluğun və bərabərsizliyin pis dövrəsini davam etdirə bilər (WBR, 2020).

Ali təhsildə bir çox universitet və kollec ənənəvi imtahanları onlayn qiymətləndirmə alətləri ilə əvəz edir. Bu, həm müəllimlər, həm də tələbələr üçün yeni ərazidir və qiymətləndirmələrdə çox güman ki, normaldan daha böyük ölçü xətası olacaq. Tədqiqatlar göstərir ki, işəgötürənlər ərizəçiləri sıralamaq üçün dərəcə təsnifatları və orta qiymət balları kimi təhsil məlumatlarından istifadə edirlər (Piopiunik

et al. 2020). Beləliklə, bu, əmək bazarında yeni məzunlar üçün qazanc artımının azalmasına və potensial olaraq aşağı uyğunlaşma səmərəliliyinə gətirib çıxaracaq. Bu, həm fərd, həm də bütövlükdə cəmiyyət üçün yüksək xərc deməkdir (Fredriksson H. et al., 2018).

Bu ilki kollec məzunlarının karyeraları COVID-19 Pandemiyası tərəfindən ciddi şəkildə təsirlənə bilər. Çünki onlar təhsillərinin son hissəsində böyük tədris ixtisarlara məruz qalıblar, qiymətləndirmələrində böyük ixtisarlara olub və nəhayət, böyük global tənəzzülün başlanğıcında məzun olacaqlar. Sübutlar göstərir ki, əmək bazarına daxil olmaq üçün zəif bazar şərtləri daha az maaşlı işlərin qəbul edilməsinə gətirib çıxarır və onlardan bəziləri karyera üçün uzunmüddətli təsir göstərir. Oreopoulos və digərləri (2012) yüksək qazanlı proqramların məzunlarının zəif başlanğıc nöqtələrini həm daxili, həm də şirkətlərarası qazanclarla kompensasiya edə bildiklərini, lakin digər proqramların məzunları tənəzzüldən məzun olduqdan sonra daimi qazanc itkiləri ilə qarşılaşacaqlarını aşkar etdilər (Burgess A. və Sievertsen H., 2020).

COVID-19-un yaratdığı problemlərin həlli yolları

COVID-19-un yaratdığı problemlərin mümkün həll yollarını qısamüddətli və uzunmüddətli olaraq sıralamaq olar.

Qısamüddətli Həll Təklifləri

“COVID-19-un yaratdığı neqativlərə qarşı çıxmaq və böhranı fürsətə çevirmək üçün qısamüddətli həllər kimi ilk addım sağlamlıq və təhlükəsizliyi qorumaq və distant təhsildən istifadə etməklə tələbələrin öyrənmə itkisinin qarşısını almaqdır; beləliklə, məktəblərin bağlanması ilə uğurla mübarizə aparır (WBR, 2020).

Virusun yayılması və milli səviyyədə kilidləmə normal təhsilə alternativ olaraq distant təhsili gündəmə gətirib. Bununla belə, distant təhsilin adekvat təhsil texnologiyasına ehtiyacı var. Bu cür böhranlı vəziyyətlər həm də təhsil texnologiyalarının səriştəsini sınağa imkan verir. Təəssüf ki, dünyada bu nöqtəyə tam hazır olan sistemlər çox azdır. Bəzi ölkələrdə (məsələn, Çin) pandemiya əvvəl məktəblərin bağlanmasından asılı olmayaraq təhsil internet və distant təhsil vasitəsilə

həyata keçirilirdi. Bununla belə, əksər ölkələr və məktəb sistemləri pandemiya hazırlıqsız və ya daha az hazırlıqlı olublar. Təqdir olunur ki, texnologiyaya çıxış və yüksək bant genişliyi olan internet və ya smartfonlara çıxış hətta orta gəlirli ölkələrdə də gəlirlə bağlıdır. Buna görə ən çox ehtiyacı olanları tez bir zamanda hədəfə ala bilən proqramlar vacibdir. Böhran zamanı təhsil müdaxilələri ictimai sağlamlığın qarşısının alınmasına və bərpasına da kömək edə bilər. Çünki səhiyyə müəssisələrinin az olduğu yerlərdə məktəblər böhran dövründə müvəqqəti də olsa, sağlamlıq ocağına çevrilə bilər. Bütün bunlar, xüsusən də mübarizə və bərpa mərhələlərində planlaşdırmada nəzərə alınmalıdır. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, təhsil və məktəblər şagirdlərin virusdan qorunmasına töhfə vermək potensialına malikdir. Üstəlik, bəzi aşağı tutumlu xidmət göstərilməyən yerlərdə məktəblər çox vaxt kənd kəndlərində yeganə daimi hökumət strukturudur və müvəqqəti böhrana cavab mərkəzləri kimi xidmət edə bilər. Çox vaxt bu çətin əldə edilən ərazilərdə ən savadlı olan müəllimlər ünsiyyət auditoriyası və ünsiyyət kampaniyasının tərəfdarı kimi xidmət edə bilirlər (Azzi-Huck J. Və Shmis T., 2020).

Ölkələrin pandemiya qarşı müxtəlif strategiyalar həyata keçirdiyi görünür (Azzi-Huck J. və Shmis T., 2020):

Məktəbləri açıq saxlayaraq hazırlığın artırılması. Bu strategiyaya məktəblərdə (Əfqanıstan) profilaktik tədbirlərin həyata keçirilməsi və dəstəklənməsi daxildir. Bu kontekstdə məktəblər, xəstəliklər və potensial hallarla məşğul olmaq üçün protokolların yaradılması (Misir, Rusiya, Belarusiya); İcmalarda infeksiyaların yayılmasının qarşısını almaq üçün təhsil sisteminin infrastrukturundan və insan resurslarından istifadə (Liberiya və Sierra Leone) və sosial və qeyri-təhsil fəaliyyətini azaltmaqla fiziki təmasın məhdudlaşdırılması (Sinqapur, Rusiya) kimi təcrübələr mövcuddur.

Məktəblərin seçmə bağlanması. Müalicə sahələrini təcrid etməyi seçmiş bəzi hökumətlər (Hindistan kimi) müvəqqəti tədbir kimi yerli məktəblərin bağlanmasını seçdilər. İndiyə qədər olan halların yarısında bu lokallaşdırılmış yanaşmalar sonradan coğrafi olaraq genişlənməmişdir (Braziliya, Hindistan, Kanada, Avstraliya).

Milli məktəblərin bağlanması. Görünür, bu yanaşma qlobal miqyasda ən çox istifadə olunan variantdır. Virus yayıldıqca bir çox ölkə məktəbləri bağlamaq qərarına gəlib. Bu strategiya həm də əhəmiyyətli risk daşıyır: Bir çox ölkələrdə uşaqların və gənclərin virusa daha az həssas olması və ölüm hallarının daha aşağı olması, yaşlı ailə üzvlərini çoxnəsilli ailələrdə risk altında qoyması və virusun daşıyıcısı kimi xidmət etməsi ilə bağlı narahatlıq var. xəstəlik. Öyrənmə itkisini azaltmaq üçün distant təhsil və təhsil resurslarından istifadə. Bir çox ölkələr (Çin, İtaliya, Fransa, Almaniya və Səudiyyə Ərəbistanı) məktəb vaxtını azaltmaq üçün tamamilə onlayn distant təhsil təklif edir; kompüterlər, mobil telefonlar və ya televiziya (məsələn, Vyetnam, Monqolustan) kimi qadectlərə diqqət yetirir. Sinqapurda infrastruktur və əlaqə ilə yanaşı, müəllimlərin və idarəçilərin alətlər və proseslərlə tanışlığı da distant təhsilə imkan verən əsas amillər olmuşdur. Livanda uşaqlar dərslərini ev tapşırıqları ilə davam etdirirdilər. Bolqarıstanda bütün müəllimlər və valideynlər üçün 800.000-dən çox hesab yaradılıb; 1-10-cu siniflər üçün rəqəmsal dərsliklərin və tədris materiallarının açılması üçün yayımçılar səfərbər edilmiş və iki milli televiziya kanalı təhsil televiziyası kimi yayımlanmışdır.

Görünür, belə böhranlı vəziyyətlər ölkələrin yaradıcılığını artırıb. Məsələn, mövcud platformaların smartfonlarda istifadəyə uyğunlaşdırılması və/yaxud təhsil nazirliyinin saytından materiala daxil olma xərclərini aradan qaldırmaq üçün telekommunikasiya şirkətləri ilə müqavilə bağlamaq.

Bəşəriyyət əvvəlki pandemiyalarda olduğu kimi COVID-19-a hazır olmağın çox vacib olduğunu öyrəndi. Fərqli ssenarilər olsa da, COVID-19-un yayılması dalğalar şəklində baş verir. Bu o deməkdir ki, onunla mübarizə prosesi tsiklik olmalıdır. Bu çərçivədə Dünya Bankı üç mərhələli plan hazırlayıb. Bu mərhələlər; hazırlıq, mübarizə və bərpa. Dünya Bankı üç mərhələdən hər birində dünya ölkələri ilə işləyir. Təqdir olunur ki, təhsil idarəçiləri və siyasətçilər bu planın həyata keçirilməsində mühüm aktordurlar. Dünyada virusun yayılmadığı çox az ölkə qalıb. Hələ təsirə məruz qalmamış ölkələr varsa, cavab planından başlayaraq, “hazırlamağa” başlamalıdırlar.

Bu, böhran başlayanda "öhdəsindən gəlməyi" asanlaşdıracaq və mənfi təsirləri minimuma endirəcək. Plan məktəblərdə skrininq üçün protokolların hazırlanmasını və təbliğini, gigiyena qaydalarına riayət edilməsi kampaniyalarının yayılmasını, məktəblərin bağlanmasının təmin edilməsini, distant təhsilin çatdırılmasını, qapalı məktəblərin fəvqəladə hallarda istifadəsini əhatə etməlidir. Digər tərəfdən, fəvqəladə vəziyyətin yayılması ilə cəmiyyətlər "bərpa" rejiminə keçə bilər və hökumətlər itirilmiş vaxtı geri qaytarmaq üçün siyasət və tədbirlər həyata keçirə bilər. Bunlar; akademik təqvimdə düzəlişlər etmək, vacib imtahanlara hazırlıqda tələbələrə üstünlük vermək və məktəblərlə paralel olaraq distant təhsili davam etdirmək. Əvvəlki pandemiyanın təcrübəsi (SARS, Ebola və s.) hökumətlərə mövcud variantları başa düşməyə kömək etmək üçün istifadə edilə bilər. COVID-19 qlobal miqyasda pandemiya olduğundan, dünya ölkələri əməkdaşlıq şəraitində birgə mübarizə aparmalıdır.

Uzunmüddətli Həll Təklifləri

COVID-19-un təhsilə mənfi təsirlərini minimuma endirmək və böhranı fürsətə çevirmək düzgün siyasət və planlaşdırma ilə mümkün ola bilər. Ümumdünya İş Proqramı Qrupuna görə, bu fürsətdən istifadə etmək üçün lazım olan siyasətlər bir-birini əvəz edən üç mərhələdə həll edilə bilər: Mübarizə, Davamlılığın İdarə Edilməsi və İnkişaf və Momentum Qazanma (WBR, 2020):

Dəstək. İlk addım kimi, bu mərhələ təklif edir ki, ölkələr məktəblərin qəfil bağlanması nəticəsində yaranan problemlərə həll yolları axtararkən ilk növbədə şagirdlərin sağlamlığını və təhlükəsizliyini təmin etsinlər və öyrənmə itkisinin qarşısını alsınlar.

Davamlılığın idarə edilməsi. Bu mərhələ məktəblərin təhlükəsiz şəkildə açılmasını tələb edir ki, tələbələrin təhsildən kənar qalmasını minimuma endirsin və təhsilin normala qayıtmasını təmin etsin, çünki koronavirusun ötürülməsinin qarşısını almaq üçün sosial məsafə, maska taxma və gigiyena qaydaları tədricən yumşaldılır.

İnkişaf və sürətləndirmə. Bu mərhələ pandemiyanın yaratdığı böhranın fürsətə çevrilməsi mərhələsidir. Bu mərhələ:

(1) Əgər yaxşı idarə olunarsa, mövcud böhran təhsil sistemlərini əvvəlkindən daha güclü və ədalətli şəkildə yenidən qurmaq imkanı verə bilər.

(2) Pandemiya ailələrə, müəllimlərə, kütləvi informasiya vasitələrinə, hökumətə və digər şəxslərə və qurumlara təhsil prosesindəki rolları haqqında öz baxışlarını və qavrayışlarını dəyişmək imkanı təklif edə bilər.

(3) Pandemiyadan sonra daha yaxşıya doğru qurmaq üçün yeni bir fürsət yarana bilər.

Mübarizə və davam etmə mərhələlərindəki yeniliklər ölkələrə təhsildəki boşluqları aradan qaldırmaq üçün ən effektiv və ədalətli yanaşmalara diqqət yetirməyə imkan verə bilər. Bu çərçivədə müvəffəqiyyətdən dərs çıxarmaq və sistemli inkişafı inteqrasiya etmək üçün distant təhsildə texnologiyadan daha səmərəli istifadə edilməsi; məktəbi tərk etmənin qarşısını almaq üçün erkən xəbərdarlıq sistemləri; Əsas diqqət ailələr, müəllimlər və tələbələr üçün güclü dəstək proqramının hazırlanmasına, o cümlədən düzgün tədris səviyyəsinin və əsas bacarıqların qurulmasına, güclü rəqəmsal ehtiyat proqramının yaradılmasına və sosial-emosional yardıma yönəldilə bilər.

Eyni zamanda, ölkələr məktəblərin yenidən açılmasını planlaşdırmağa başlamalıdırlar. Bu, şagirdlərin məktəbə qayıtmasının qarşısının alınması, sağlam məktəb şəraitinin təmin edilməsi və əsas sahələrdə öyrənmənin sürətli bərpasını təşviq etmək üçün yeni üsullardan istifadə etmək deməkdir. Məktəb sistemi sabitləşdikdən sonra ölkələr “daha yaxşıya doğru yenidən qurmaq” üçün bərpa dövrünün diqqətindən və innovasiyasından istifadə edə bilərlər. Əsas: COVID-dən əvvəlki sistemlərin səhvlərini təkrarlamamaq; əvəzinə, bütün tələbələr üçün inkişaf etmiş sistemlər və sürətləndirilmiş tədris qurmaqdır (WBR, 2020).

1.2. Distant təhsil və ona keçid səbəbləri, faydaları və məhdudiyyətləri

Ən ümumi mənada distant təhsil dərslərin emalı üçün informasiya texnologiyalarından fəal istifadəyə əsaslanan və təlimin asanlaşdırılmasına əsaslanan tədris metodu kimi müəyyən edilir, çünki təlimatçılar və tələbələr müxtəlif vaxt və

yerlərdə olurlar (Valentine C., 2002). Başqa bir tərifə görə, distant təhsil tədris və təlim prosesinin əksər hissəsində şagird və müəllimin bir-birindən ayrı və uzaq olduğu, kursun məzmununa uyğun material və sənədlərin tez-tez istifadə olunduğu və daşındığı təhsil formasıdır. daha müstəqil şəkildə həyata keçirilir (Uşun İ., 2006). Hər iki tərifdən də görüldüyü kimi, distant təhsildə ən mühüm məqamın mənbə və qəbuledicinin müxtəlif mühitlərdə yerləşməsi və informasiya texnologiyalarından aktiv istifadə olduğu görünür.

Distant təhsil və informasiya texnologiyaları son iyirmi ildə fəal şəkildə istifadə olunur və cəmiyyət tərəfindən qəbul edilən ən sürətlə inkişaf edən onlayn və oflayn texnologiyalar sayəsində bəşəriyyətin bütün mədəni dəyərlərinə təsir edir və dəyişir (Bayrak A., Aydemir Y., və Karaman B., 2017). Bu texnologiyalar, xüsusən də pandemiya dövründə dünya əhalisinin böyük bir hissəsi üçün məlumat əldə etmək və paylaşmaqla təhsil məzmunununun rəqəmsal şəkildə daşınmasına və ötürülməsinə kömək etmişdir (Fidalgo G., Thormann A., Kulyk A., və Lencastre M., 2020).

Distant təhsili təmin edə bilən platformalar arasında ən çox onlayn tədris metodları və televiziya əsaslı kurslar var (Teaster C. və Blieszner A., 1999; Valentine C., 2002). Bu səbəbdən distant təhsilə keçid qərarı ilə bir çox ölkədə onlayn mühitlər və televiziya yayımları bu prosesdə fəal şəkildə istifadə edilmişdir (Brandic N. və Maalouf V., 2020). Bu platformalar sinif mühitində üzübüz dərslərin qeyri-mümkün olduğu şəraitdə öyrənməni asanlaşdırmaq üçün müəllim və tələbələr arasında qarşılıqlı əlaqəni mümkün qədər artırmağa kömək edir və bu yolla ənənəvi təhsilə mümkün qədər yaxınlaşmaq üçün distant təhsili dəstəkləyir. üz-üzə təhsil (Teaster C., Blieszner A., 1999; Valentine C., 2002).

Distant təhsilin müxtəlif tətbiq formaları mövcuddur və bunlar arasında daha çox onlayn təhsil növlərinin tez-tez tətbiq olunduğu görünür. Bu istiqamətdə kurslar distant təhsil çərçivəsində sinxron (sinxron) və asinxron (asinxron) kurslar kimi aparıla bilər. Sinxron təhsildə tələbələr və müəllimlər əvvəlcədən müəyyən edilmiş vaxtda (adətən onlayn) görüşür və dərsləri canlı keçirirlər (Fidalgo A. et al., 2020). Bu prosesdə müəllim

və öyrənənlər üçün sinifdaxili qarşılıqlı əlaqə və müzakirə, ani sorğu-sual və anlaşılmaz hissələri ifadə etmək kimi daha fəal mühitin yaradılmasına çalışılır, üzbəüz təhsilə yaxın mühit təmin edilməyə çalışılır. . Asinxron təhsildə isə müəllim və tələbələrin eyni vaxtda işləmək imkanının olmadığı və tələbələrin istənilən vaxt internet üzərindən kurs məzmununa (təqdimat, video, audio yazı və s.) daxil ola bildiyi təhsil növüdür. İstəyirlər və ya ehtiyac duyurlar. İştirakçılar arasında ünsiyyət əsasən e-poçt və onlayn forumlar vasitəsilə baş verir və adətən təlimçilər tərəfindən idarə olunur (Watts M., 2016).

Müvafiq ədəbiyyat tədqiq edildikdə, distant təhsillə bağlı araşdırmaların bir hissəsinin üzbəüz və distant təhsilin müqayisəsi, bəzilərinin isə yalnız distant təhsilin qiymətləndirilməsi üzərində aparıldığı görünür (Çalışkan A., Süzek N. və Özcan S., 2017). Müqayisəli araşdırmalarda distant təhsilin qiymətləndirilməsi və tətbiqi baxımından bəzi üstünlüklərin və çatışmazlıqların müəyyən edildiyi görülür. Pandemiya dövründə SARS pandemiyası zamanı aparılan araşdırmada distant təhsilin insanların narahatlıq səviyyələrini azaltmaqda və məsafədən ünsiyyət yollarından istifadə etməklə bilikləri artırmaqda və artırmaqda təsirli olduğu müəyyən edilmişdir (Chan Y., So A., Wong U.,2007).

Distant təhsilin digər üstünlüklərini tələbələrə öz sürətlərində işləməyə imkan vermək, zaman və məkandan asılı olmayaraq çevik iş imkanları təmin etmək, vaxta qənaət etmək və buna görə də daha az xərc kimi qeyd etmək olar. Distant təhsilin bəzi mənfi cəhətləri motivasiyanın təmin edilməsində çətinliklər, üz-üzə qarşılıqlı əlaqənin və sosial təcridin olmaması, ani rəy almaqda çətinlik, texnologiyaya daimi ehtiyac və akkreditasiya ilə bağlı vəziyyətlərdir (DePaepe A., Zhu Y. və Depryck J., 2018; Gewin H., 2020; Horspol T. və Lange L., 2012; Lei U., Gupta A., 2010; Venter K., 2003; Zuhairi V., Wahyono A. və Suratinah A., 2006). Onlayn təhsilin gətirdiyi bəzi üstünlüklər olsa da, bütün tələbələrin distant təhsildə onlayn dərslərdə müvəffəqiyyət qazanmadığını və distant təhsil kurslarında uğursuzluq nisbətlərinin ənənəvi üz-üzə kurslardan 10-20 faiz yüksək olduğunu görmək olar (Bawa A., 2016).

COVID-19 pandemiyası dövrü ilə birlikdə distant təhsilin qiymətləndirilməsi ilə bağlı araşdırmaların daha da artdığı görünür. Mövzu ilə əlaqədar əldə edilə bilən araşdırmalar araşdırıldığında; Edelhauser və Lupu-Dima (2020) distant təhsil proqramlarının tez-tez istifadə olunduğu Rumıniyada COVID-19 pandemiyası zamanı universitet tələbələrinin distant təhsildə yaşadıkları çətinlikləri araşdırıb.

COVID-19 pandemiyası dövründə distant təhsil və mühasibatlıq kursu alan Serçemeli və Kurnaz (2020), Altun-Ekiz (2020) və Aktaş, Büyüktaş, Güllü və Yıldız (2020) bədən tərbiyəsi və idman məktəbi şagirdləri, Altuntaş Yılmaz (2020) fizioterapiya və reabilitasiya şöbəsi tələbələrinin karantin dövründə distant təhsillə bağlı fikirləri. Mahdy (2020), digər tərəfdən, distant təhsilin COVID-19 pandemiyası dövründə Baytarlıq Fakültəsi tələbələrinin akademik uğurlarına təsirini araşdırdı. Keskin və Özer Kaya (2020) pandemiya dövründə bakalavr və magistr tələbələrinin distant təhsilini qiymətləndirdi; Kurtüncü və Kurt (2020) və Ramos-Morcillo, Leal-Costa, Moral-Garcia və Ruzafa-Martinez (2020) tibb bacısı şöbəsi tələbələrinin COVID-19 pandemiyası zamanı distant təhsildə qarşılaşdıqları problemlər; Digər tərəfdən, Yolcu (2020) və Andoh, Appiah və Agyei (2020) universitet tələbələrinin distant təhsillə bağlı qiymətləndirmələrini araşdırdılar. Eroğlu və Kalaycı (2020) dil kurslarının distant və üz-üzə təhsillə müqayisəsi ilə bağlı araşdırma aparıblar. Almaghaslah and Alsayari (2020), Alpaslan (2020), Kurnaz and Serçemeli (2020) akademiklərin distant təhsillə bağlı fikirlərini araşdırıb. Alam (2020) pandemiya dövründə distant təhsillə bağlı müəllimlər və tələbələr haqqında maraqlı tərəflərin fikirlərini, Kaden (2020), Koçyiğit və Uşun (2020) və Fidan (2020) isə COVID-19 pandemiyası dövründə distant təhsillə bağlı müəllimlərin fikirlərini araşdırıb.

Ədəbiyyatda əldə oluna bilən araşdırmalar ümumilikdə qiymətləndirildikdə, diqqət mərkəzində tələbələrin fikirlərinin öyrənilməsinə yönəldiyi üçün COVID-19 pandemiyası dövründə distant təhsildə digər maraqlı tərəflərin fikirlərinin geniş yer almadığı görünür. və fakültə üzvləri universitet mühitində və ya daha məhdud şəkildə müəyyən bir qrupda.

Distan təhsilin xüsusiyyətləri:

- Qloballaşma
- Fərdiləşdirmə
- Sənayeləşmə
- Ənənəvi Təhsil üçün uyğun olmayan tələbələrə xidmət göstərmək
- Hərəkətlilik
- Sürətli rəy
- Digər təhsil sistemləri ilə müqayisədə ucuzdur
- Texnologiya və Təhsil

Qloballaşma:

Distant təhsil xidmətləri göstərən qurumlar, ümumiyyətlə, qlobal səviyyədə təhsil vermək üçün keyfiyyətlərə malikdirlər. 100 ildən artıqdır ki, Avropadakı təhsil müəssisələri (xüsusilə İngiltərə və Fransa) xaricdə işləyən və ya ticarətlə məşğul olan vətəndaşlarına distant təhsil xidmətləri göstərir.

Fərdiləşdirmə:

Şərq və Qərbdə Ənənəvi Təhsil sisteminin ən fərqləndirici xüsusiyyəti müəllimlə tələbənin üz-üzə ünsiyyətidir. Bu təhsil növü tələbələrin müxtəlif intellekt və öyrənmə qabiliyyətlərinə deyil, ümumiyyətlə qrupun ümumi səviyyəsinə uyğun təşkil edilir. Fərdiləşdirmə: Distant təhsil sistemi tələbəni sinif mühitindən götürür və fərdi olaraq öyrədilə biləcək bir mövqeyə keçir. Bu sistemdə institusional öyrənmə fərdlər üçün fərdiləşdirilmiş öyrənmə ilə əvəz olunur.

Sənayeləşmə:

İnsanların artan təhsil tələblərinə tez və effektiv cavab vermək üçün distant təhsil müəssisələrinin açılması qaçılmaz oldu, buna bənzər sənayelərin yaradılması böyük bir məhsula artan ehtiyacı ödəmək üçün.

Ənənəvi təhsil almaq hüququ olmayan tələbələrə xidmət göstərir:

Distant təhsil hər il dünyada milyonlarla insanın üstünlük verdiyi təhsil sistemidir. Bununla belə, yer/vaxt baxımından müvafiq təhsil müəssisəsində dərs saatlarında

iştirak etmək imkanı olmayanlar (tam ştatlı işçilər - dövlət qulluqçuları, əsgərlər - başqa şəhər/ölkədə yaşayanlar) üçün gözlənilən seçimdir.

Hərəkətlilik:

1980-ci illərdə stasionar kompüter konfrans sistemləri və iki tərəfli video konfrans sistemləri uzun məsafələrdə ünsiyyət qurmaq üçün istifadə olunurdusa, bu gün bunlara əlavə olaraq portativ kompüterlər və mobil telefonlar əhəmiyyətli səviyyədə istifadə olunmağa başlamışdır.

Tez rəy:

Bu gün distant təhsil sayəsində tələbələr günün istənilən saatında dünyanın istənilən yerindən tapşırıqlarını e-poçt vasitəsilə göndərə və WWW üzrə təhsillərinin qiymətləndirmə nəticələrini eyni şəkildə ala bilirlər.

Digər təhsil sistemləri ilə müqayisədə ucuz:

Distant təhsil, infrastruktura investisiyanın çox yüksək olduğu, bir tələbəyə düşən ödənişlərin Ənənəvi Təhsildən yüksək olduğu və ya investisiya xərclərini ödəmək üçün kifayət qədər tələbə olmadığı hallar istisna olmaqla, təhsil sistemləri arasında ən ucuzdur.

Texnologiya və Təhsil:

Virtual sinif otaqları peyk və ya sıxılmış video kodlaşdırma və ya tam bant genişliyi istifadə edərək bir-birinə qoşula bilər ki, insanlar hətta uzaq yerlərdə olsalar belə, üz-üzə təlim ala bilsinlər.

Distant təhsil zamandan müstəqildir. Fərd özü üçün ən uyğun vaxtı seçərək istədiyi zaman təhsilini davam etdirə bilər. Məşqinizi tamamlamaq üçün sizə verilən vaxt intervalından necə istifadə edəcəyiniz bu təlim sistemində tamamilə sizə bağlıdır.

Distant Təhsil:

- Distant təhsil də məkandan asılı deyil. Başqa sözlə, yaşayış yerində təhsil imkanları kifayət qədər olmayan və ya maddi imkansızlıq səbəbindən təhsilini davam etdirə bilməyən şəxslər köçməyə ehtiyac olmadan istədikləri keyfiyyətdə təhsil ala

bilərlər. Bununla da təhsil sisteminin ən böyük problemlərindən biri olan “təhsildə bərabər imkanlar” tamamilə təmin edilir.

Distant təhsillə tələbələrin öz şəxsi inkişafı üçün kurslara getdiklərini və istədikləri zaman, istədikləri vaxt və onların müəyyən etdiyi fasilələrlə dərs aldıklarının fərqində olduqları üçün daha məsuliyyətli davranmaları da təmin edilir. Distant təhsildə təşəbbüs tələbənin əlindədir.

- Fərdi olaraq distant təhsil almaq məcburiyyəti yoxdur. Distant təhsildə kurs alan tələbələr, kursa cavabdeh olan müəllimlər, e-mail, forum, chat kimi informasiya və texnologiyanın verdiyi imkanlarla birgə layihələrdə iştirak etmək, məlumat mübadiləsi aparmaq da mümkündür.

Azərbaycanda tətbiq edilən yeni təhsil platformasının əsas istiqamətləri

COVID-19-un yaratdığı pandemiya vəziyyəti dövründə ölkəmizdə təhsil sahəsində fasiləsizliyin davam edilməsi özündə bir sıra mərhələləri və istiqamətləri birləşdirir. Pandemiyanın ilk mərhələsində Nazirlər Kabinetinin 30 yanvar 2020-ci il tarixli 35s nömrəli sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasında yeni koronavirus xəstəliyinin yayılmasının qarşısının alınmasına dair Fəaliyyət Planının” tətbiqi ilə əlaqədar olaraq Təhsil Nazirliyi bu istiqamətdə Tədbirlər Planının yaradılmasına və reallaşdırılmasına başlanılmışdır. Bu Tədbirlər Planı çərçivəsində nazirlikdə Qərargah yaradıldı və fəaliyyəti 7/24 təmin edilmişdir. Operativ Qərargaha mütəmadi olaraq təhsil müəssisələrinin mövcud vəziyyəti haqqındakı məlumatlar daxil olur.

Qeyd etdiyimiz kimi bu dövrdə Təhsil Nazirliyinin qarşısında duran bir istiqamət təhsil sahəsində daimiliyi və fasiləsizliyi təmin etməkdir. Digər bir istiqamət isə distant təhsil şəraitində məktəbli şagirdlərin ev mühitində boş zamanlarının səmərəli təşkili və onların digər qabiliyyət və bacarıqlarının inkişaf etdirilməsi idi. Bu istiqamət əsas götürülərək bir sıra təşəbbüslər və fəaliyyətlər həyata keçirilməkdə davam edir.

Azərbaycanda aprel ayının ilk günündən etibarən məktəbdənkənar müəssisələrin dərnəklərinə təşviq edilən şagirdlər üçün onların dərs cədvəli nəzərə alınmaqla distant

rejimdə (onlayn) dərslərə başlanılmışdır. Distant təhsil əsasında müxtəlif proqram təminatları (“Zoom”, “Microsoft Teams”) vasitəsilə müəllim və rəhbərlik heyəti şagirdləri interaktiv dərslərə, təlimlərə cəlb edir və həmçinin fiziki məşğuliyyət: idman dərsləri, rəqs, qiraət, vokal dərslərə, erudit, yaradıcı əllər və s. üzrə dərslərə təşviq edirlər. Azərbaycanda onlayn platformalar üzərindən cari günədək 32 idman və 105 dərnek üzrə 16 min şagirddən çox qrup üzvü, 1300 nəfərdən çox isə müəllim heyəti iştirak etmişdir.

Azərbaycanda pandemiya dövründə onlayn təhsilin hər bir şagird üçün əlçatanlığını təmin etmək üçün media kanalları olan “Mədəniyyət” və “ARB Günəş” televiziya kanallarından canlı yayıma buraxılan “Dərs vaxtı” televiziya proqramı efirə buraxılmışdır. Mart ayının 11-dən etibarən bu dərslərə fiziki tərbiyə dərsləri, 14 aprel-dən isə əmək təlimi dərsləri qoşulmuşdur. Həmçinin şənbə günləri sözügedən kanallarda “Dərsdən sonra” verlişi yayımlanmışdır.

II FƏSİL. AZƏRBAYCANDA DİSTANT TƏHSİLİN PANDEMİYA ŞƏRAİTİNDƏ TƏŞKİLİNİN MÜASİR VƏZİYYƏTİ

2.1. Azərbaycanca distant təhsil keyfiyyətinin artırılması müasir mexanizmləri və onların qiymətləndirilməsi

Dünyada ilk dəfə 2019-cu ilin dekabr ayında Çində görülən Koronavirus-2019 (COVID-19) qısa müddətdə öz təsirini göstərərək bütün dünyanı təsirləndirdi və Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı (ÜST, 2020) tərəfindən pandemiya elan edilmişdir. Bu gün də getdikcə təsirli olan “COVID-19” pandemiyası (Yip U. və Chau V., 2020) yüksək yoluxucu xəstəlikdir və xəstəliyə səbəb olan bu virusa qarşı hələ də peyvənd və ya qəti müalicə yoxdur (Guragai, 2020). Bu kontekstdə, COVID-19-un yayılmasının qarşısının alınmasının effektiv yolu kimi, Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı (ÜST, 2020) daxil olmaqla, dünyanın bir çox səhiyyə orqanları tərəfindən dəstəklənən standart təcrübə olan fiziki məsafənin qorunması tətbiq edilmişdir. Bir çox ölkələrdə həyata keçirilir və qarşısının alınması səyləri çərçivəsində ilk addım kimi müəyyən edilmişdir (Hellewell, 2020) və bu, gündəlik həyatda əhəmiyyətli çətinliklər və dəyişikliklər gətirmişdir (Guragai A., 2020).

Qısa müddətdə dünyanı təsir altına alan koronavirusun təsir etdiyi ən mühüm sahələrdən biri də təhsil sektorudur. Azərbaycanda ilk yoluxma tarixi olan 2020-ci ilin fevral ayından etibarən COVID-19 pandemiyası və onun birbaşa və dolaylı təsirləri gündəlik həyatı yarımçıq qoyaraq bəzi çətinliklərlə üzləşmiş və bu fasilə təhsil sahəsində də öz təsirini göstərmişdir. Bu istiqamətdə Azərbaycanda 2020-ci il fevral ayının 11-də baş verən ilk hadisədən sonra məktəbəqədər, ibtidai, orta məktəb, lisey və ali təhsil səviyyələrində təhsil qısa müddətə dayandırılmışdır. Daha sonra 23 mart 2020-ci il tarixində Təhsil Nazirliyi və TƏBİB-in verdiyi qərarla üzbəüz təhsil əvəzinə distant təhsil prosesinə start verilmişdir. Qlobal miqyasda, Azərbaycanda olduğu kimi, COVID-19 pandemiyası bir çox ölkədə təhsil sisteminə təsir göstərmiş, təhsilin həyata keçirilməsində bəzi məcburi dəyişikliklərə səbəb olmuş və bu kontekstdə ölkələr

ənənəvi üz-üzə təhsil əvəzinə distant təhsilə keçilmişdir (Al L., Ismail Y., Abunasser K., və Alqahtani L., 2020).

Ən ümumi mənada distant təhsil dərslərin aparılması üçün informasiya texnologiyalarından fəal istifadəyə əsaslanan və eləcə də təlimin asanlaşdırılmasına əsaslanan tədris metodu kimi müəyyən edilir, çünki müəllimlər və tələbələr müxtəlif vaxtlarda və yerlərdə ola bilirlər (Valentine C., 2012). Başqa bir tərifə görə, distant təhsil tədris və təlim prosesinin əksər hissəsində şagird və müəllimin bir-birindən ayrı və uzaq olduğu, kursun məzmununa uyğun material və sənədlərin tez-tez istifadə olunduğu və daşındığı təhsil formasıdır. Daha müstəqil şəkildə həyata keçirilir (Uşun Y., 2016). Hər iki tərifdən də görüldüyü kimi, distant təhsildə ən mühüm məqamın mənbə və qəbuledicinin müxtəlif mühitlərdə yerləşməsi və informasiya texnologiyalarından aktiv istifadə olduğu görünür. Distant təhsil və informasiya texnologiyaları son iyirmi ildə fəal şəkildə istifadə olunur və cəmiyyət tərəfindən qəbul edilən ən sürətlə inkişaf edən onlayn və oflayn texnologiyalar sayəsində bəşəriyyətin bütün mədəni dəyərlərinə təsir edir və dəyişir (Bayrak C., Aydemir İ. və Karaman A., 2017). Bu texnologiyalar, xüsusən də pandemiya dövründə dünya əhalisinin böyük bir hissəsi üçün məlumat əldə etmək və paylaşmaqla təhsil məzmununun rəqəmsal şəkildə daşınmasına və ötürülməsinə kömək etmişdir (Fidalgo A., Thormann L., Kulyk C. və Lencastre A., 2020).

Distant təhsili təmin edə bilən platformalar arasında ən çox onlayn tədris metodları və televiziya əsaslı kurslar vardır (Teaster C. və Blieszner A., 1999; Valentine C., 2012). Bu səbəbdən distant təhsilə keçid qərarı ilə bir çox ölkədə onlayn mühitlər və televiziya yayımları bu prosesdə fəal şəkildə istifadə edilmişdir (Stojanovic K., El-Khatib F., Brandic A. və Maalouf M., 2020). Bu platformalar sinif mühitində üzbəüz dərslərin qeyri-mümkünlüyü şəraitində öyrənməni asanlaşdırmaq üçün müəllim və tələbələr arasında qarşılıqlı əlaqəni mümkün qədər artırmağa kömək edir və həmçinin bu yolla distant təhsilin ənənəvi formaya yaxınlaşmasına və eyniləşməyə dəstək verir (Teaster C. və Blieszner A., 1999; Valentine C., 2012).

Distant təhsilin müxtəlif tətbiq formaları mövcuddur və bunlar arasında daha çox onlayn təhsil növlərinin tez-tez tətbiq olunduğu müşahidə edilməkdədir. Bu istiqamətdə kurslar distant təhsil çərçivəsində sinxron (eyni zamanda) və asinxron (müxtəlif zamanlarda) kurslar kimi aparıla bilər. Sinxron təhsildə tələbələr və müəllimlər əvvəlcədən müəyyən edilmiş vaxtda (adətən onlayn) görüşür və dərsləri canlı keçirirlər (Fidalgo et al., 2020). Bu prosesdə müəllim və öyrənənlər üçün sinifdaxili qarşılıqlı əlaqə və müzakirə, ani sorğu-sual və anlaşılmaz hissələri ifadə etmək kimi daha fəal mühitin yaradılmasına çalışılır, üzvə təhsilə yaxın mühit təmin edilməyə səy göstərilir. Asinxron təhsildə isə müəllim və tələbələrin eyni vaxtda işləmək imkanının olmadığı və tələbələrin istənilən vaxt internet üzərindən kurs məzmununa (təqdimat, video, audio yazı və s.) daxil ola bildiyi təhsil növüdür. İştirakçılar arasında ünsiyyət əsasən e-poçt və onlayn forumlar, platformalar vasitəsilə baş verir və adətən təlimçilər tərəfindən idarə olunur (Watts A., 2016).

Azərbaycanda Təhsil Nazirliyi 25 mart 2020-ci il tarixindən etibarən televiziya kanalları və Mc Teams (Microsoft Teams) platforması vasitəsilə hər məktəb səviyyəsində şagirdləri distant təhsil proqramına daxil etmişdir. Beləliklə, Teams üzərindən keçirilən kurslar internet, televiziya kanalları və televiziya vasitəsilə istifadəyə verilmiş, TV və internet əsaslı distant təhsil platformalarından fəal şəkildə istifadə edilmişdir. Universitetlər baxımından müraciət üsulu ümumiyyətlə onlayn mühit təmin edən proqram təminatı (Zoom) ilə həyata keçirilirdi. Bu istiqamətdə bəzi universitetlər distant təhsil metodları kimi onlayn sinxron üsullardan, bəziləri oflayn asinxron metodlardan, bəziləri isə qarışıq metodlardan istifadə etməyə üstünlük verib (Kurnaz A. və Serçemeli U., 2020). Bir çox universitetlərdə distant təhsildə kurslar təqdimat faylları yaratmaq və kurs məzmununun (məqalələr, ppt, Word, pdf və s.) paylaşılması, dərslərin canlı mühazirələr və video qeydləri ilə sistemə yüklənməsi, ani suallar və rəy bildirmək və ev tapşırığını paylaşmaq səlahiyyəti rahatlıqla təmin edilmişdir. Bundan əlavə, universitetlərin təklif olunan kurslarla bağlı ölçmə və qiymətləndirmə

çərçivəsində ev tapşırığı, layihə, onlayn imtahan və viktorina kimi fərqli onlayn üsullardan istifadə edildiyi müşahidə edilmişdir.

Müvafiq ədəbiyyatlar tədqiq edildikdə, distant təhsillə bağlı araşdırmaların bir hissəsinin üzübüz və distant təhsilin müqayisəsi, bəzilərinin isə yalnız distant təhsilin qiymətləndirilməsi üzərində aparıldığı görünür. Müqayisəli araşdırmalarda distant təhsilin qiymətləndirilməsi və tətbiqi baxımından bəzi üstünlüklərin və çatışmazlıqların müəyyən edildiyi görülür. Pandemiya dövründə SARS pandemiyası zamanı aparılan araşdırmada distant təhsilin insanların narahatlıq səviyyələrini azaltmaqda və məsafədən ünsiyyət yollarından istifadə etməklə bilikləri artırmaqda və artırmaqda təsirli olduğu müəyyən edilmişdir (Chan Y., So İ., Wong U., Lee A. və Tiwari M., 2007).

Distant təhsilin digər üstünlüklərini tələbələrə öz sürətlərində işləməyə imkan vermək, zaman və məkandan asılı olmayaraq çevik iş imkanları təmin etmək, vaxta qənaət etmək və buna görə də daha az xərc kimi qeyd etmək olar. Distant təhsilin bəzi mənfi cəhətləri motivasiyanın təmin edilməsində çətinliklər, üz-üzə qarşılıqlı əlaqənin və sosial təcridin olmaması, ani rəy almaqda çətinlik, texnologiyaya daimi ehtiyac və akkreditasiya ilə bağlı vəziyyətlərdir. Onlayn təhsilin gətirdiyi bəzi üstünlüklər olsa da, bütün tələbələrin distant təhsildə onlayn dərslərdə müvəffəqiyyət qazanmadığını və distant təhsil kurslarında uğursuzluq nisbətlərinin ənənəvi üz-üzə kurslardan 10-20 faiz yüksək olduğunu görmək olar (Bawa A.,2016).

COVID-19 pandemiyası dövrü ilə birlikdə distant təhsilin qiymətləndirilməsi ilə bağlı araşdırmaların daha da artdığı görünür. Mövzuyla əlaqədar əldə edilə bilən araşdırmalar araşdırıldığında; Edelhauser və Lupu-Dima (2020) distant təhsil proqramlarının tez-tez istifadə olunduğu Rumıniyada COVID-19 pandemiyası zamanı universitet tələbələrinin distant təhsildə yaşadıkları çətinlikləri araşdırıb. COVID-19 pandemiyası dövründə distant təhsil və mühasibatlıq kursu alan Serçemeli və Kurnaz (2020), Altun-Ekiz (2020) və Aktaş, Büyüktaş, Güllə və Yıldız (2020) bədən tərbiyəsi və idman məktəbi şagirdləri, Altuntaş Yılmaz (2020) fizioterapiya və reabilitasiya şöbəsi tələbələrinin karantin dövründə distant təhsillə bağlı fikirləri. Mahdy (2020),

digər tərəfdən, distant təhsilin COVID-19 pandemiyası dövründə Baytarlıq Fakültəsi tələbələrinin akademik uğurlarına təsirini araşdırdı. Keskin və Özer Kaya (2020) pandemiya dövründə bakalavr və magistr tələbələrinin distant təhsilini qiymətləndirdi; Kurtüncü və Kurt (2020) və Ramos-Morcillo, Leal-Costa, Moral Garcia və Ruzafa-Martinez (2020) tibb bacısı şöbəsi tələbələrinin COVID-19 pandemiyası zamanı distant təhsildə qarşılaşdıqları problemlər; Digər tərəfdən, Yolcu (2020) və Andoh, Appiah və Agyei (2020) universitet tələbələrinin distant təhsillə bağlı qiymətləndirmələrini araşdırdılar. Eroğlu və Kalaycı (2020) Türk Dili kursunun distant və üz-üzə təhsillə müqayisəsi ilə bağlı araşdırma aparıblar. Almaghaslah and Alsayari (2020), Alpaslan (2020), Kurnaz and Serçemeli (2020) akademiklərin distant təhsillə bağlı fikirlərini araşdırıb. Alam (2020) pandemiya dövründə distant təhsillə bağlı müəllimlər və tələbələr haqqında maraqlı tərəflərin fikirlərini, Kaden (2020), Koçyiğit və Uşun (2020) və Fidan (2020) isə COVID-19 pandemiyası dövründə distant təhsillə bağlı müəllimlərin fikirlərini araşdırıb.

2.2. Azərbaycanda və dünyada pandemiya şəraitində distant təhsil sahəsində yaranan problemlərin təhlili və qiymətləndirilməsi

Ədəbiyyatlardan əldə oluna bilən nəticələr ümumi olaraq qiymətləndirildikdə, diqqət mərkəzində tələbələrin fikirlərinin öyrənilməsinə yönəldiyi üçün COVID-19 pandemiyası dövründə distant təhsildə digər maraqlı tərəflərin fikirlərinin geniş yer almadığı görünür. Bu işdə COVID-19 pandemiyası dövründə distant təhsillə bağlı təhsilin təşkilati ölçüsündə tələbələr, müəllimlər, məktəb məsləhətçiləri, müəllimlər, valideynlər, məktəb rəhbərləri və Təhsil Şöbələri idarəçilərinin fikirləri daha geniş çərçivədə müzakirə olunmağa çalışılmışdır. Bu səbəblə, distant təhsilin keyfiyyətinin artırılması üçün alınan təkliflərə uyğun olaraq, bu araşdırmanın distant təhsilin daha geniş və hərtərəfli qiymətləndirilməsi və praktikantlara və proqram tərtibatçılarna məlumat verilməsi baxımından sahəyə töhfə verəcəyi düşünülür. Bu kontekstdə araşdırmanın problem cümləsi “COVID-19 pandemiyası ilə əlaqədar Azərbaycanda

2020-ci ildə həyata keçirilən distant təhsillə bağlı maraqlı tərəflərin fikirləri necədir?” kimi ifadə etmək olar.

Tədqiqatın məqsədi

Bu araşdırmanın ümumi məqsədi müxtəlif maraqlı tərəflərin (Milli Təhsil Müdirliyi səlahiyyətliləri, məktəb rəhbərləri, müəllimlər, məktəb məsləhətçiləri, müəllimlər, tələbələr, valideynlər) COVID-19 pandemiyası zamanı tətbiq olunan distant təhsil prosesi ilə bağlı problemləri və həlli yollarını təqdim etməkdir. Qısacası bu tədqiqat 2020-ci ildə Azərbaycanda COVID-19 təklifləri ilə əlaqədar fikirləri araşdırmaq məqsədi daşıyır. Ümumi məqsədə uyğun olaraq aşağıdakı suallara cavab axtarılmışdır:

- Azərbaycanda “COVID-19” pandemiyası dövründə distant təhsil prosesinin üzbəüz təhsillə müqayisədə üstünlükləri və mənfi cəhətləri ilə bağlı əlaqədar tərəflərin fikirləri necədir?

- “COVID-19” pandemiyası dövründə distant təhsil prosesində yaşanan çətinliklərin həlli və təhsilin keyfiyyətinin artırılması üçün əlaqədar tərəflərin təklifləri hansılardır?

Metod

Bu bölmədə tədqiqat modeli, nümunə seçmə metodu, məlumat toplama vasitələri, məlumatların toplanması və təhlili haqqında məlumat verilir.

Tədqiqat modeli

Tədqiqat fenomenoloji dizayn əsasında tərtib edilmiş və məlumatlar keyfiyyət tədqiqat metodlarından biri olan müsahibə üsulu ilə əldə edilmişdir. Fenomenoloji tədqiqat insanların dünyadakı hadisələri təcrübədən keçirmə, konseptuallaşdırma, qavrama və anlama yollarının müxtəlifliyini dərinlən araşdırmaq məqsədi daşıyan tədqiqat dizaynıdır (Limberg İ., 2008). Tədqiqatda araşdırılan hal, COVID-19 pandemiyası zamanı ölkədə tətbiq olunan müxtəlif səviyyələrdə distant təhsil prosesinə dair maraqlı tərəflərin fikirləridir. Bu təlim prosesi ilə bağlı problemlər və həlli təklifləri maraqlı tərəflərin rəylərinə istinad edilərək dərinlən araşdırılmağa çalışılıb. Müsahibə

metodu fərdlərin hadisə və/yaxud fenomen haqqında fikir və düşüncələrinin şifahi şəkildə müəyyənləşdirilməsinə əsaslanan məlumat toplama üsuludur (Yıldırım və Şimşek, 2018).

Seçmə metodu

Tədqiqatın nümunəsi müəyyən edilən 2020-2021-ci tədris ili ərzində Azərbaycanın müxtəlif şəhər, rayon və kəndlərində “COVID-19” pandemiyası ilə əlaqədar həyata keçirilən distant təhsil prosesində iştirak edən müxtəlif əlaqədar tərəflərdən ibarətdir. Asanlıqla əldə edilə bilən seçmə üsulu, tədqiqatçının digər seçmə üsullarından istifadə etmək və tədqiqatçıya sürət və praktiklik təmin etmək imkanı tapa bilmədiyi hallarda tez-tez istifadə olunur (Yıldırım T. və Şimşek A., 2018). “COVID-19” pandemiyası dövründə üzbəüz görüşlərin mümkün olmaması səbəbindən əlaqədar tərəflər tədqiqatçıların praktiki və tez bir zamanda çata biləcəyi insanlardan seçildiyi üçün asanlıqla əldə edilə bilən seçmə üsulundan istifadə edilmişdir. Tədqiqatın nümunə qrupu Cədvəl 1-də göstərilmişdir.

Cədvəl 1: Tədqiqatın seçmə nümunə qrupunun müvafiq paylanması

Nümunə Qrupu	N
Təhsil Nazirliyində Səlahiyyətli şəxs	2
Dövlət orta məktəb direktoru	3
Dövlət orta məktəb direktoru müavini	3
Özəl məktəb direktoru	3
Özəl məktəb direktor müavini	3
Lisey müdiri	3
Lisey müdir müavini	3
Pedaqoji psixoloq	5
Repititor müəllim	2
Sınıf müəllimi	5
Müxtəlif məktəblərdən orta məktəb müəllimi	8
Müxtəlif universitetlərdən ali məktəb müəllimi	7
Pedaqoji təhsil üzrə müəllim-professor heyəti	20
Valideyn	19
Universitet tələbələri	19
Orta məktəb şagirdləri	32
Cəm	137

Mənbə: Müəllif tərəfindən aparılan müsahibə sorğusunun nəticələrin əsasən hazırlanmışdır

Cədvəl 1-ə əsasən deyə bilərik ki, müsahibədə cəmi 137 iştirakçının olduğunu qeyd edə bilərik.

Məlumat toplama alətləri

Tədqiqatın məlumatları tədqiqatçılar tərəfindən hazırlanmış, açıq suallardan ibarət və hər bir maraqlı tərəf qrupu üçün ayrıca hazırlanmış yarım-strukturlaşdırılmış müsahibə formaları vasitəsilə toplanmışdır. Araşdırma çərçivəsində yaradılan müsahibə formalarında COVID-19 pandemiyası dövründə distant təhsilin üstünlükləri və mənfi cəhətləri və təhsilin keyfiyyətinin artırılması ilə bağlı maraqlı tərəflərin fikirlərini öyrənmək üçün ümumilikdə üç sual hazırlanıb. Tədqiqatda istifadə olunmuş müsahibə formaları tədqiqatın məqsədinə uyğun hazırlanmış, daha sonra Təhsil Elmləri sahəsi üzrə mütəxəssis tərəfindən struktur, məzmun və dil etibarlılığı baxımından yoxlanılmışdır. Mühazirəçi tərəfindən aparılan təftişdən sonra bu sahəni mükəmməl mənimsəmiş və suallara ətraflı cavab verə biləcək üç dövlət məktəbi müəllimi ilə pilot müsahibələr aparılmışdır. Pilot tətbiqdən alınan rəylər nəticəsində formalar yekunlaşdırılıb.

Məlumatların toplanması və analizi

Tədqiqat çərçivəsində məlumatlar nümunəyə daxil olan maraqlı tərəflərdən 25.07.2020-10.08.2020 tarixləri arasında uzaqdan canlı əlaqə ilə orta hesabla 14 dəqiqəlik müsahibələr və uyğun vaxt müddətində telefon zəngləri edilərək toplanmışdır. pandemiya dövrü. Hər iki növ müsahibədə maraqlı tərəflərdən alınan cavablar qısa qeydlər aparılmaqla yazılı şəkildə qeydə alınıb. Müsahibədən əvvəl maraqlı tərəflərə tədqiqatın məqsədi və əhəmiyyəti və alınacaq cavabların məxfiliyi barədə məlumat verilmişdir. Nümunədən toplanmış məlumatlar təhlil edilməzdən əvvəl, onlar maraqlı tərəflərin müxtəlif kateqoriyalarına (inzibatçılar, müəllimlər, tələbələr kimi) mənsubiyyətlərinə görə sıralanmışdır. Əldə edilmiş məlumatların təhlilində məzmun təhlilindən istifadə edilmişdir. Məzmun təhlili vasitəsilə verilənlər müəyyən edilməyə və verilənlərdə gizlədilə bilən faktların üzə çıxarılmasına çalışılır (Yıldırım T. və Şimşək A., 2018). Müvafiq olaraq, maraqlı tərəflərdən alınan rəylər ətraflı

şəkildə oxunub təhlil edilib və kodlar, alt mövzular və mövzular əldə edilib. Kodların tezlikləri (frekansları) nəticə cədvəllərində verilmişdir. Bundan əlavə, cədvəllərdəki nəticələrin daha aydın və başa düşülən olması üçün müsahibələrdə diqqəti cəlb edən bəzi birbaşa sitatlar daxil edilmişdir. Kodlaşdırmanın etibarlılığı tədqiqatçı tərəfindən müəyyən edilmiş kodlar arasında uyğunluq faizini təyin etməklə hesablanmışdır. Tədqiqat aparan tədqiqatçı eyni məlumat əsasında müəyyən etdiyi 325 koddan 312-də razılış, 13 koddan isə fikir ayrılığı olmuşdur. Kodlayıcılar arasındakı uyğunluq məlumatların etibarlılığının göstəricisi olduğundan (Baltacı V., 2017), konsensus və fikir ayrılığı üçün dəyərlər Miles və Hubermanın (1994) aşağıdakı etibarlılıq təhlili düsturunda istifadə olunur:

Güvənirlilik = Konsensusun sayı (Fikir birliyi + Fikir ayrılığı)

Güvənirlilik=312 (312+13)

Güvənirlilik= .96 olaraq hesablanmışdır.

Kodlaşdırma üçün daxili uyğunluğu göstərən bu dəyər ən azı .80 olmalıdır (Miles N. və Huberman S., 1994). Müvafiq olaraq, müsahibə məlumatlarının kifayət qədər etibarlı olduğu qənaətinə gəlini.

Distant təhsilin üstünlükləri və mənfi cəhətləri ilə bağlı məktəb rəhbərlərinin fikirləri və təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsi üçün həlli təklifləri 2-ci cədvəldə verilmişdir.

Cədvəl 2: Təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsi üçün distant təhsilin üstünlükləri, çatışmazlıqları və həll yolları haqqında məktəb rəhbərlərinin fikirləri

Mövzu	Alt mövzu	Kod	f
Avantaj	Zamandan bağımsızlıq	Dəfələrlə izləmək imkanı	3
		Çeviklik	1
	Məkandan bağımsızlıq	Uzaqdan giriş imkanı	2
	Vaxta qənaət	Əlçatanlıq	2
	Məlumatlılığın artırılması	Texnologiyadan istifadə	2
	Tədris mühitinin funksionallığı	Sınıf hökmranlığı	1
		Rahat adaptasiya	1
		Sürətli irəliləyiş	1
		Mühitin sakitliyi	1
		Təhsil ehtiyaclarının qarşılınması	1

Cədvəl 2-nin davamı

Dezavantaj	Texnoloji çatışmazlıq	İnternet əksikliyi	9
------------	-----------------------	--------------------	---

		Cihaz (kompüter) əksikliyi	9
	Emosional çatışmamazlıq	Qarşılıqlı əlaqənin olmaması	6
		Emosional əlaqə qura bilməmək	5
		Aşağı motivasiya	4
	Ölçmə və qiymətləndirmə problemləri	Qiymətləndirmənin aparılmaması	3
		Ölçmənin aparılmaması	2
	Mühit əksiklikləri	Sosial öyrənmə	2
		Davamsızlıq	1
		Davamlılığın olmaması	1
		Aktiv iştirak əksikliyi	1
	Aktiv iştirakın olmaması	Dərhal geri dönüş alınmaması	1
	Tədrisdə vahidlik	Tələbə fərqlilikləri	1
	Hazırlıqsız olmaq	Hazırlıqsız müəllim	1
		Hazırlıqsız tələbə	1
Hazırlıqsız valideyn		1	
Həll təklifləri	Eyni fürsət imkanı	İnternet	4
		Kompüter	4
	İnfrastrukturun gücləndirilməsi	İnternet	4
	Ölçmə və qiymətləndirmə	Qısamüddətli sınaq	3
		Qiymətləndirmə meyarı	4
	Qaydaların yaradılması	Davamlılıq/Davamsızlıq vəziyyəti	3
		Məsuliyyət sahələri	1
		Artan qarşılıqlı əlaqə	Ev ziyarətləri
	Texniki bacarıqların öyrədilməsi	Müəllim hazırlığı	1
		Tələbə hazırlığı	1
		Valideyn hazırlığı	1
	Audit	Yoxlamaların aparılması	1
	Psixoloji dəstək	Tələbə dəstəyi	1
	Əsasların müəyyənləşdirilməsi	Ölçmə və dəyərləndirmə	1

Mənbə: Müəllif tərəfindən aparılan müsahibə sorğusunun nəticələrin əsasən hazırlanmışdır

Cədvəl 2 araşdırıldığında distant təhsilin üstünlükləri ilə bağlı məktəb rəhbərlərinin fikirlərinin daha çox məkan, zaman və funksionallıq ilə bağlı olduğu görünür. Məktəb rəhbərlərinin distant təhsilin üstünlükləri ilə bağlı bəzi fikirləri aşağıdakılardır:

“Qeydiyyat (video yazı) imkanı sayəsində tələbələr müxtəlif platformalarda qaçırdıqları və ya başa düşmədikləri dərsləri müxtəlif vaxtlarda təkrarlamaq və izləmək imkanı qazanırlar”

“Məktəbə gəlməyə ehtiyac olmadan istənilən yerdən dərslərdə iştirak etmək və iştirak etmək imkanının olması ayrı bir üstünlükdür.”

“Evdə təhsilin təmin edilməsi, öyrənmə mühiti baxımından daha rahat bir fürsət təmin edə bilər.”

Cədvəl 2 araşdırıldığında distant təhsilin çatışmazlıqları ilə bağlı məktəb rəhbərlərinin fikirləri daha çox texnologiya, ətraf mühit və ölçmə-qiymətləndirmə ilə bağlı qeyri-adekvatlıqlar şəklindədir. Məktəb rəhbərlərinin distant təhsilin mənfi cəhətləri ilə bağlı bəzi fikirləri aşağıdakılardır:

“Şagirdlərin əksəriyyətinin, xüsusən də məktəbimizin əhatəsində çox aşağı sosial-iqtisadi səviyyəyə malik şagirdlər var və bu məqamda onların kompüter və internetlə bağlı böyük problemləri var.”

“Distant təhsil prosesində qarşılıqlı əlaqə demək olar ki, yoxdur. Çünki orada daha çox birtərəfli proses var ki, bu da qarşılıqlı fəaliyyətdə qeyri-adekvatlığa səbəb olur”.

“Təəssüf ki, distant təhsildə sinif mühitinə yetişə bilmədik. Çünki biz prosesdə ölçmədik, qiymətləndirmədik və bu, şagirdlərin qiymətləndirmə narahatlığına səbəb olaraq nəzarət funksiyası daşımadı. Bu vəziyyət şagirdləri daha sərbəst etmişdir. Qətiyyətlə deyə bilərəm ki, ölçmə və qiymətləndirmə təhsilin olduğu yerdə mütləq olmalıdır.”

Cədvəl 2 araşdırıldığında distant təhsilin keyfiyyətinin artırılması ilə bağlı məktəb rəhbərlərinin həll təklifləri daha çox imkan bərabərliyinin təmin edilməsi və qiymətləndirmə prinsiplərinin müəyyən edilməsi şəklindədir. Distant təhsilin keyfiyyətini artırmaq üçün məktəb rəhbərlərinin bəzi həll təklifləri aşağıdakılardır:

“Distant təhsil prosesini daha idarə olunan prosesə çevirmək lazımdır. Bunun üçün ilk növbədə şagirdlərin fəaliyyətinin qiymətləndirilməsi meyarlarını müəyyən etmək lazımdır”.

“Hər tələbənin interneti və kompüteri yoxdur, ona görə də bunu yarış kimi qəbul etsək, tələbə bərabər hüquqa malik ola bilməz. Ona görə də hər bir tələbə üçün imkanlar mümkün qədər bərabər yaradılmalıdır”.

“İnternetə qoşulma ilə bağlı problem ola bilər və bu dəfə sistemdən daimi kəsilmələr olur. Bu prosesdə internet infrastrukturalarının dəstəklənməsinə ehtiyac var”.

Distant təhsilin üstünlükləri və çatışmazlıqları ilə bağlı şagirdlərin valideynlərinin fikirləri və təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsi üçün həlli təklifləri Cədvəl 3-də təqdim olunmuşdur.

Cədvəl 3: Distant təhsilin üstünlükləri və çatışmazlıqları ilə bağlı şagirdlərin valideynlərinin fikirləri, təhsilin keyfiyyətinin artırılması üçün həll yolları təklifləri

Mövzu	Alt mövzu	Kod	f
Avantaj	Xəstəliklərdən qorunma	Yoluxma riskinin azalması	7
	Zamandan bağımsızlıq	Elastiklik	4
		Təlim ehtiyaclarının qarşılınması	4
	Vaxta qənaət	Əlçatanlıq	2
		Öyrənməyə ayrılan vaxt	1
	Qavramanın gücləndirilməsi	Hər yerdə təhsil	2
		Hər zaman təhsil	1
	Məkandan bağımsızlıq	Distant təhsil imkanı	2
		Təkrarlanabilən olması	2
	Tədris mühitinin funksionallığı	Ev mühiti rahatlığı	2
Fərdi öyrənmə sürətinə uyğunluq		1	
Stresin azalması		1	
Dezavantaj	Emosional əksiklik	Motivasiya itkisi	14
		Qarşılıqlı əlaqənin olmaması	3
		Biganəlik	2
		Sinifdaxili rəqabət	1
	Aktiv iştirakın olmaması	Ani suallar verə bilməmək	4
	Texniki problemlər	Əlaqənin kəsilməsi	3
		İnternet problemi	1
	İmkanların bərabərsizliyi	İnternet	2
		Kompüter	2
	Ölçmə və qiymətləndirmə problemləri	Tapşırıqların çoxluğu	1
		Qiymətləndirmənin olmaması	1
	Nəzarətdə çətinlik	İmtahan mühiti	1
		Tapşırıqlara nəzarət	1
Mühit çatışmamazlıqları	Aktiv öyrənmə	1	
	Sosial öyrənmə	1	
	Sosiallaşma əksikliyi	1	

Cədvəl 3-ün davamı

Həll təklifləri	Eyni fürsət imkanı	İnternet	5
		Kompüter	5
		Vəsait dəstəyi	1
	Aktiv iştirakın təmin edilməsi	Canlı dərslər	3
		Sual-cavab imkanı	3
		Dərhal geri dönüşlərin alınması	2
		Sinfin qruplara bölünməsi	2
	Ölçmə və dəyərləndirmənin aparılması	Onlayn imtahanlar	2
	İnfrastrukturun gücləndirilməsi	İnternet	2
		İT şəbəkəsi	1
	Ünsiyyətin artırılması	Müəllim	1
		Tələbə	1
Valideyn		1	

Mənbə: Müəllif tərəfindən aparılan müsahibə sorğusunun nəticələrin əsasən hazırlanmışdır

Cədvəl 3 araşdırıldıqda şagirdlərin valideynlərinin distant təhsilin üstünlükləri ilə bağlı fikirləri daha çox xəstəliklərin qarşısının alınması, təhsil ehtiyacının ödənilməsi və zamanla bağlı situasiyalardan ibarətdir. Şagirdlərin valideynlərinin bəzi fikirləri belədir:

“Distant təhsil xüsusilə virusun uşaqlarımıza keçmə riskini azaltmaq baxımından üstünlüyə malikdir. Əgər bu, məktəbdə olsaydı, şagirdlərin xəstəliyə yoluxma ehtimalı daha yüksək olardı.”

“Distant təhsil prosesinin tələbə özünü yaxşı hiss etdiyi və diqqətini cəmləyə bildiyi zaman başlaya bilməsi, başqa sözlə desək, vaxt baxımından çevik olması prosesdə müsbət gördüyüm amillərdən biridir.”

“Bu, yəni distant təhsil ən sadə formada təhsilin davam etdirilməsini təmin etdi. Üzbəüz təhsil daha sərfəli görünsə də, ən azı bu prosesdə uşaqlar təhsildən geri qalmadılar.”

Cədvəl 3-ə nəzər salındıqda, şagirdlərin valideynlərinin distant təhsilin çatışmazlıqları ilə bağlı fikirlərinin daha çox affektiv qeyri-adekvatlıq və qarşılıqlı əlaqənin olmamasına yönəldiyi görünür. Şagirdlərin valideynlərinin bəzi fikirləri bu formada:

“Distant təhsil prosesində ev mühitinin rahatlığı səbəbindən tələbələr ümumiyyətlə prosesə diqqəti cəmləməkdə və adaptasiya olmaqda çətinlik çəkirdilər. Təbii ki, üzbəüz təhsildə şagirdlərə daha çox motivasiya verir, ev mühiti çox rahat idi və bu baxımdan dezavantaj idi”.

“Şagirdlər sual verə bilmirdilər, xüsusən də başa düşməyəndə və ilişib qalanda, bu, tədris mühitini passivləşdirir, şagird sinifdə dərstdə daha fəal iştirak edə bilirdi”.

“Hər evdə internet və kompüter imkanları yoxdur, ona görə də tanıdığım və təhsildən uzaq olduqlarını düşündüyüm bir çox insan var, bu, ədalətli olmağa maneə kimi görünür”.

Cədvəl 3 araşdırıldığında distant təhsilin keyfiyyətinin artırılması ilə bağlı şagirdlərin valideynlərinin fikirləri daha çox imkan bərabərliyi və kursda fəal iştirak formasındadır. Şagirdlərin valideynlərinin bəzi fikirləri belədir:

“İnterneti və kompüteri olmayan uşaqlar üçün distant təhsildə bu imkanların necə təmin edilməli olduğunu bilmirəm, amma düşünürəm ki, bu vəziyyətə mütləq çarə tapılmalıdır, çünki hər bir uşaq bərabər hüquqlara malik olmalıdır”.

“Siniflərin sayı azaldılmalı və dərslər kiçik qruplar şəklində keçirilməlidir, məsələn, hər müəllimə 10 şagird. Bu, daha funksional olacaq, çünki tələbə prosesdə ani rəy ala bilər və s. Şagirdin həqiqətən öyrənib-öyrənmədiyini düzgün qiymətləndirmək olmaz”.

“Dərslərin sayı daha çox artırılmalı və distant təhsilin qiymətləndirilməsi üçün mütləq imtahanlar aparılmalıdır ki, bu yolla səmərəlilik arta bilər, əks halda geridə qoyduğumuz dövrdən heç bir fərq olmayacaq”.

İbtidai, orta və yuxarı sinif şagirdlərinin distant təhsilin üstünlükləri və mənfi cəhətləri ilə bağlı fikirləri və təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsi üçün həlli təklifləri əlavə 1-də yerləşən 4-cü cədvəldə verilmişdir.

Əlavə 1, Cədvəl 4 araşdırıldıqda tələbələrin distant təhsilin üstünlükləri haqqında fikirləri daha çox xəstəliklərin qarşısının alınması, müstəqillik və tədris mühitinin funksionallığı formasındadır. Şagird rəylərindən bəziləri aşağıdakılardır:

“Dostlarımla eyni mühitdə olmadığım üçün sosial məsafəni də qoruyuram, ona görə də virusa yoluxmaqdan qorunuram”.

“Məktəbə getmədən evdə daha rahat işləyə bildik, bu baxımdan ev mühiti bizim üçün məktəb mühitindən daha sərfəli idi”.

“Masa başında distant təhsildə mövzunun çətin hissələrini daha rahat və yavaş öyrənmə bilərsiniz və monitorinq funksiyası mövzunun öyrənilməsini asanlaşdırdı.”

Əlavə 1-də yerləşən Cədvəl 4-ə nəzər salındıqda tələbələrin distant təhsilin mənfi cəhətləri ilə bağlı fikirləri daha çox mühitin qeyri-kafi, imkan bərabərsizliyi və sistemli problemlər şəklindədir. Tələbə rəylərindən bəziləri aşağıdakılardır:

“Başa düşmədiyimiz şeylərə barmağımızı qaldıra bilmirik (əl qaldırmaq) və müəllimə sual verib cavab ala bilmirik”.

“Sistemdə daim əlaqə problemləri var və biz yenidən qoşulmalıyıq, bu isə bəzən uğursuzluqla nəticələnir.”

“Xüsusən də bəzi müəllimlərimiz texnologiyadan istifadə etməkdə çətinlik çəkirdilər, yaxşı niyyətlə nəsə etmək istəsələr də, texnologiyanı yaxşı bilməyəndə proses çətin olurdu”.

Əlavə 1-də Cədvəl 4-ə nəzər salındıqda distant təhsilin keyfiyyətinin artırılması üçün həll təklifləri ilə bağlı tələbələrin fikirləri daha çox qarşılıqlı əlaqənin artırılması və imkan bərabərliyinin təmin edilməsi formasındadır. Şagird rəylərindən bəziləri aşağıdakılardır:

“İnternet infrastrukturunu mütləq yaxşılaşdırılmalı, kəsilmələr yaşanmamalı və minimuma endirilməməli, hər kəsin internetə çıxışı olmalıdır”.

“Canlı dərslərlə sinifdaxili ünsiyyət təmin olunmalı, başa düşmədiyim şeyləri müəllimlə bölüşüb cavab ala bilməliyəm”.

“Canlı dərslərin sayı artırılmalıdır və düşünürəm ki, daha az dərslər daha yaxşı olardı. Çünki distant təhsildə proses daha çətindir və biz müxtəlif dərslər əlavə etdikdə daha çox çətinlik çəkə bilərik”.

Universitet tələbələrinin distant təhsilin üstünlükləri və mənfi cəhətləri ilə bağlı fikirləri və təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsi üçün həlli təklifləri Cədvəl 5-də təqdim olunmuşdur.

Cədvəl 5: Distant Təhsilin Keyfiyyətinin Artırılması üçün Universitet Tələbələrinin Üstünlükləri, Dezavantajları və Həll Təklifləri Haqqında Rəyləri

Mövzu	Alt mövzu	Kod	f
Avantaj	Zamandan bağımsızlıq	Təkrar izləyəbilmə	8
	Vaxta qənaət	Öyrənməyə ayrılan zaman	8
		Əlçatanlıq	7
	Xəstəlikdən qorunma	Yoluxma riskinin az olması	3
	Tədris mühitinin funksionallığı	Qrup işləri	1
		Tapşırıqları izləmək	1
		Sual-cavab	1
		Dərhal cavab almaq	1
		Söz haqqı ala bilmək	1
		Rahatlıq	1
		Dərs resurslarının paylaşımı	1
		Məkandan bağımsızlıq	Məsafədən qoşulma imkanı
	Bacarıqların inkişafı	Texnologiyadan istifadə	1
		Vaxtın idarə edilməsi	1
		Təlim ehtiyaclarının təmin edilməsi	1
		Maddi avantaj	1
Dezavantaj	Öyrənmə mühitinin yetərsizliyi	Əks əlaqə yetərsizliyi	9
		Görüntünün olmaması	3
		Tətbiqin olmaması	3
		Prosesdə passivlik	1
		Göz təması	1
		Diskussiya/Müzakirə	1
		Sual-cavab	1
	Emosional əksiklik	Motivasiyanın azalması	7
		Adaptasiya problemi	3
		Diqqətin dağılması	2
	Ölçmə və qiymətləndirmə problemləri	Tapşırıq yükünün çoxluğu	5
		Köçürmə problemi	1
	Sistem xətaları	Texniki əksikliklər	4
		Bağlantı yetərsizliyi	4
	Əlaqə problemi	İnternet	3
	Prosesə hazırlıqsız olmaq	Mühazirəçi	1
Tələbə		1	
Tələbələrin nəzarətsizliyi	Dərsə davamsızlıq	1	

Cədvəl 5-in davamı

Həll təklifləri	Üz-üzə tədris	Tətbiq tələb edən dərslərdə	3
	Sistemin təkmilləşdirilməsi	İnfrastruktur dəstəyi	3
	Ölçmə də dəyərləndirmə kriteriyalarının müəyyənləşdirilməsi	Tapşırıqların azaldılması	3
		Ara imtahanların keçirilməsi	1
		Tapşırıq və ya imtahanla ölçmənin aparılması	1
	Əks əlaqənin artırılması	Aktiv iştirakın təmin edilməsi	2
		Sual-cavab saatlarının olması	1
		Siniflərin bölünməsi	1
		Kameraların açılması	1
	İmkan bərabərliyinin yaradılması	İnternetə çıxış	2
Kompüter / Dəstəkləyən cihaz		2	

Mənbə: Müəllif tərəfindən aparılan müsahibə sorğusunun nəticələrin əsasən hazırlanmışdır

Cədvəl 5 araşdırıldıqda tələbələrin distant təhsilin üstünlükləri haqqında fikirləri daha çox vaxta qənaət və zamandan müstəqillik formasındadır. Tələbə rəylərindən bəziləri aşağıdakılardır:

“Ən böyük üstünlük ondan ibarət idi ki, onlayn kurs bitdikdən sonra videolar sistemə yüklənir və biz həmin videolara təkrar-təkrar baxa və başa düşmədiyimiz zaman videoda həmin hissəni yenidən izləmək üçün geri çəkə bilirik”.

“Məktəbdə dərslərə ayrılan vaxt çox olsa da, distant təhsildə dərslərə də vaxt ayrılıb. Bundan əlavə, məktəbə gediş-gəliş baxımından da vaxt itkisi yox idi”.

“Üz-üzə tədris zamanı xəstəliyə yoluxma riskimiz var idi və deyə bilərəm ki, bu, bizi bu riskdən qorumağa müvəffəq oldu.”

Cədvəl 5-i araşdırdıqda tələbələrin distant təhsilin mənfi cəhətləri haqqında fikirləri daha çox motivasiyanın olmaması və qarşılıqlı əlaqənin olmaması şəklindədir. Tələbələrin bəzi fikirləri aşağıdakılardır:

“Biz üzbəüz tədrisə nisbətən təlimatçı/mentor/müəllim ilə daha az ünsiyyətdə oluruq və bu, bizdə suallar yaradır.”

“Sinif mühiti olmadıqda motivasiyada çətinliklər ola bilər, üzbəüz təhsildə motivasiya bir az daha kortəbii şəkildə yaranır.”

“Mən kənddə yaşayıram və olduğum yerdə internet bağlantısı yoxdur, ona görə də prosesdə çətinlik çəkdim. Çünki internetin olmaması distant təhsildə heç bir şeyin olmaması kimidir”.

Cədvəl 5 araşdırıldığında tələbələrin distant təhsilinin keyfiyyətinin yüksəldilməsi üçün həll təklifləri daha çox ölümləndirmə, sistemin gücləndirilməsi və tətbiqi kurslarda üzbəüz təhsilin tətbiqi şəklindədir. Tələbələrin bəzi fikirləri aşağıdakılardır:

“Distant təhsildə slaydlar, videoçarxlar, təqdimatlar və s. kimi bir çox mənbədən istifadə edərək dərslər keçmiş ola bilərik, lakin təcrübə və tətbiq tələb edən dərslərdə üzbəüz təhsil mütləqdir və distant təhsil bizə təhsil imkanları təqdim etsə də, mənca qeyd etdiyim sahə üzrə çatışmazlıqlar var və bunun təkmilləşdirilməsinə hərtərəfli ehtiyac duyulur”.

“Ev tapşırıqları çox yorucudur və sırf evdə oluruq deyərək tapşırıqların artıq yüklənməsi halları olmamalıdır”.

“Sistemdə atma halları baş verir. Biz davamlı olaraq tam mühazirəni dinləyirik, bir də baxırsan ki, sistemdən çıxmısan. Bu kimi hallar diqqəti yayındıra bilər. Bu vəziyyəti tənzimləmək və yaxşılaşdırmaq lazımdır”.

Distant təhsilin üstünlükləri və mənfi cəhətləri haqqında müəllimlərin fikirləri, təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsi üçün həlli təklifləri Əlavə 2-də yerləşən 6-cı cədvəldə verilmişdir.

Əlavə 2-də yerləşən Cədvəl 6 araşdırıldığında müəllimlərin distant təhsilin üstünlükləri haqqında fikirləri daha çox zaman və məkanda müstəqil olmaq formasındadır. Müəllimin bəzi fikirləri belədir:

“Ən mühüm üstünlük odur ki, tələbələr həm mövzunu istədikləri qədər dinləmək imkanı, həm də sinif mühitinə bağlanmadan istənilən uyğun mühitdə təhsil almaq imkanı əldə edə bilərlər”.

“Tələbələr distant təhsildə “Mc Teams” proqramından milyonlarla resurs əldə etmək imkanı əldə edə bilərlər, bu, həqiqətən də onlar üçün ciddi dəstək yaratdı. Bundan

əlavə, bu proses “Mc Teams” və texnologiyadan istifadə haqqında məlumatlılığımızı da artırdı və düşünürəm ki, pandemiya sonrası belə bunlar həyatımızda daha böyük yer tutmalıdır”.

“Ev mühiti fiziki cəhətdən məktəb mühitindən daha rahatdır, bu da tələbələr və müəllimlər üçün bir üstünlükdür”.

Əlavə 2-də yerləşən Cədvəl 6 tədqiq edildikdə müəllimlərin distant təhsilin çatışmazlıqları ilə bağlı fikirləri daha çox ölçmə və qiymətləndirmə, ətraf mühit və imkanlara çıxışla bağlı problemlər şəklindədir. Müəllimin bəzi fikirləri belədir:

“Müəllim və şagirdin eyni mühitdə olması, bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqədə olması təhsil və təlimin keyfiyyəti, təsiri və davamlılığı baxımından böyük əhəmiyyət kəsb edir, təəssüf ki, distant təhsil sistemi bu baxımdan yetərli deyildi”.

“Prosesdə heç bir qiymətləndirmə və nəzarət tədbirlərinin olmaması tələbələrin dərstdən uzaqlaşmasına səbəb olub. Deyə bilərəm ki, şagird xüsusilə aprel ayından etibarən dərstdən daha çox qopub”.

“Distant təhsil kiçik uşaqlar üçün özlüyündə dezavantajdır, bu sistem daha şüurlu və məlumatlı tələbələr üçün daha uyğundur. Gənc uşaqların daha çox təmaslara ehtiyacı var, ona görə də bu proses onları itələyir”.

Əlavə 2-də yerləşən Cədvəl 6 araşdırıldığında distant təhsilin keyfiyyətini artırmaq üçün müəllimlərin həll təklifləri daha çox bərabər imkanların təmin edilməsi, ölçmə və qiymətləndirmənin aparılması şəklindədir. Müəllimin bəzi fikirləri belədir:

“Hər bir tələbə internetə çıxış dəstəyi ilə prosesə daxil edilməlidir. Bundan əlavə, internet bağlantısı məhdudiyətsiz olaraq tələbələrin istifadəsinə verilməlidir”.

“Tələbələrdə qiymətləndirmə narahatlığı olmalıdır və bunun üçün imtahanlar aparılmalıdır”.

“Prosesdə canlı dərslər daha çox aparılmalı və tələbələr öz müəllimləri ilə dərslər keçirməlidirlər. Digər müəllimlərdən dərslər almaq, bəli, müəyyən mənada üstünlük ola bilər, lakin proses az vaxtda çox iş üzərində qurulduğundan, şagird və onu ən yaxşı tanıyan müəllimlə dərslər keçmək səmərəliliyi artıracaqdır”.

III FƏSİL. PANDEMİYA ŞƏRAİTİNDƏ DİSTANT TƏHSİL XİDMƏTLƏRİNİN TƏŞKİLİNİN TƏKMİLLƏŞDİRİLMƏSİ

3.1. Distant təhsil xidmətinin üstünlüklərinin əsaslandırılması və tətbiqi imkanları

Pandemiya prosesi başlayandan bəri bütün dünya ölkələri pandemiya ilə mübarizə üçün müxtəlif üsullar tətbiq ediblər. Bu metodun başlanğıcında sosial təcrid dayanır (Özdemir A. və Pala N., 2020). Azərbaycan da digər ölkələr kimi bu sosial izolyasiyanı bütün qruplara tətbiq etməli oldu. Ən sıx mühit olan məktəblərdə və təhsil ictimaiyyətində bu izolyasiyanı təmin etmək üçün distant təhsilə başlanılıb. Distant təhsil sürətlə hazırlanmış məzmunlar və infrastruktur hazırlıqları ilə başlamışdır (CDC, 2020).

Pandemiya başladığı andan bütün dünya, xüsusən də təhsildə hazırlıqsız bir vəziyyətlə üzləşdi (Papagiannidis H., Harris S. and Morton N., 2020). Bu vəziyyət müəllimlərin vərdişlərini davam etdirmələrini çətinləşdirsə də, onları yeni metodlar hazırlamağa məcbur edir. Hazırkı araşdırmada iştirakçıların yarısı distant kursların məzmununu faydalı hesab etmədiklərini bildiriblər. İştirakçıların 25%-i isə ümumiyyətlə onlara əməl etmədiklərini, ona görə də heç bir təsəvvürlərinin olmadığını bildiriblər. Bundan əlavə, oxşar tədqiqatlar araşdırıldığında, hazırlanan distant kursların tələbələrin hazırlıq səviyyələrinə uyğun olmadığı və fərdi xüsusiyyətlərin nəzərə alınmadığı görünür (Şenol C. və Can Y., 2020). Bundan əlavə, başqa bir araşdırmada EBA və EBA TV məzmunlarının xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqların təhsil ehtiyaclarını ödəmək üçün kifayət etmədiyi, hazırlanan videoların isə fərdi fərqliliklərə xidmət etmək üçün kifayət etmədiyi müşahidə edilmişdir ki, bu da mövcud araşdırmaya uyğundur (Mengi N. və Alpdoğan İ., 2020).

Digər tədqiqat məlumatlarına əsasən xüsusi qayğıya ehtiyacı olan tələbələri həvəsləndirmək üçün istifadə olunan üsullar müəyyən edilmişdir. İştirakçıların əksəriyyəti, məsələn, 75%-i motivasiyanı təmin etmək üçün müsbət yanaşmalardan

istifadə edib. Xüsusilə şifahi və sosial gücləndirici vasitələrdən istifadə etməklə uşaqların dərstdə iştirakını və verilən hərəkətləri yerinə yetirməsini təmin etməyə çalışılmışdır.

Bircan və digərləri (2018) araşdırmalarında tələbələrin distant təhsilin verdiyi kurslara marağını və aldıkları kursların distant təhsillə davam etdirilməsini istəyib-istəmədiklərini müəyyən etməyi hədəflədilər. Bu çərçivədə Cümhuriyyət Universitetinin Distant Təhsil Mərkəzində ümumi icbari kursları alan tələbələrlə sorğu keçirilib. Aparılan araşdırmalar nəticəsində müəyyən edilib ki, tələbələrin bütün kurslara baxışı cinsə görə fərqlənir. Bundan əlavə, oğlan və qız tələbələrin distant təhsilli kursları keçmək istəmədikləri müəyyən edilib.

Bozkurt (2017) distant təhsilin inkişaf prosesində rol oynayan mühüm hadisələri müəyyən etmək və distant təhsilin keçmişdən günümüzə inkişaf xəritəsini hazırlamaq məqsədilə nəzəri araşdırma aparmışdır. Tədqiqatda distant təhsilin inkişaf prosesinin mərhələləri tənqidi nöqteyi-nəzərdən müzakirə edilir. Sonda distant təhsilin tədqiqat meylləri ilə bağlı araşdırmalar vurğulanıb, distant təhsilin gələcəyi ilə bağlı proqnozlar və təkliflər irəli sürülüb.

Metin et al (2017) tələbələrin distant təhsil sisteminə baxışlarını və distant təhsillə aparılan ingilis dili kursunda tələbələrin təqib, məmnunluq və müvəffəqiyyət səviyyələrini müəyyən etməyi hədəfləmişdir. Bu məqsədlə Uşak Universiteti, Banaz Peşə Liseyinin tələbələrinə sorğu tətbiq edilib. Aparılan araşdırmalar nəticəsində müəyyən edilib ki, tələbələr distant təhsil kurslarını üz-üzə təhsil qədər səmərəli hesab etmirlər və distant təhsil sistemi ilə ingilis dili kursunu keçmək istəmirlər. Bundan əlavə, tələbələr yataqxanada və ya evdə internetin təmin edilməsi və dərslərin mütəmadi izlənməsi halında distant təhsil sistemi ilə təhsilin verilməsinin səmərəli təcrübə olacağını bildiriblər.

Birişçi (2013) tədqiqatında tələbələrin videokonfrans əsaslı distant təhsilə münasibətini və baxışlarını müəyyən etməyi hədəfləmişdir. Tədqiqatın iş qrupunu təşkil edən Artvin Çoruh Universitetinin Sosiologiya fakültəsində təhsil alan tələbələrə

sorğu anketi tətbiq edilib. Şkaladan əldə edilən nəticələr araşdırıldığında şagirdlərin distant təhsilə münasibətində qərarlılıq olduğu görüldü. Videokonfrans sistemi əsasında distant təhsil haqqında tələbələrin müsbət fikirləri; Dərsə marağın artdığı, fərqli üsulla tədrisin faydalı olduğu bildirilib. Onların neqativ fikirləri isə üz-üzə ünsiyyətin olmaması, qarşılıqlı əlaqənin olmaması, texniki problemlər və dərsə həvəslənməməsi kimi sıralanır.

Eygü və Karaman (2013) distant təhsil alan tələbələrin aldıkları təhsillə bağlı məmnunluq hissələrini araşdırmağı məqsəd qoyub. Bu məqsədlə Atatürk Universiteti, Distant Təhsil və Araşdırma Mərkəzində kompüter proqramlaşdırması üzrə önlisans dərəcəsi və ilahiyyat fakültəsi bakalavr təhsili alan tələbələrə sorğu anketi tətbiq edilib. Tədqiqat nəticəsində tələbələrin fikirləri arasında fərq olduğu görülmüş və bu baxışlarla demoqrafik xüsusiyyətlər arasında əlaqənin olduğu müəyyən edilmişdir.

Tanrıkulu və digərləri (2010) distant təhsil sisteminin kritik uğur faktorlarını müəyyən etmək məqsədi daşıyan araşdırmalarında distant təhsilə cəlb olunan tələbələrə sorğu anketi tətbiq etmişdir. Tədqiqat nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, distant təhsildə istifadəyə yararlılıq, qarşılıqlı əlaqə, funksionallıq, qarşılıqlı fəaliyyət, asan çıxış kimi amillərin uğur faktorlarıdır.

Keser və Karahoca (2010) öz araşdırmalarında distant təhsil sistemi ilə layihə idarəetmə kursu hazırlamaq və müvəffəqiyyəti artırmaq üçün materiallar hazırlamaq məqsədi güdürdülər. Bu istiqamətdə mühəndislik ixtisası üzrə təhsil alan tələbələrə sorğu anketi tətbiq edilib. Araşdırma nəticəsində distant təhsilin mühəndislik fakültəsi tələbələri üçün layihə dizaynında istifadə oluna biləcəyi və layihə əsaslı təhsil fəaliyyətləri üçün vacib olduğu bildirilib.

Çiftçi və digərləri (2010) öz araşdırmalarında tələbələrin distant təhsilə münasibətini müəyyən etməyi qarşısına məqsəd qoyublar. Bu məqsədlə Qazi Universiteti Peşə Məktəbinin tələbələri arasında sorğu anketi tətbiq edilib. Aparılan təhlillər nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, şagirdin sinfi və izlədiyi təhsil proqramı yaş və cinslə bağlı deyil, müqavimət səviyyəsi ilə bağlıdır.

Demirel və Coşkun (2010) universitet tələbələrinin öz-özünə öyrənmə bacarıq səviyyələrini qiymətləndirmək üçün Yeditəpə Universitetinin tələbələri üzərində təhsilləri üçün sorğu keçirdilər. Məlumatların təhlilində faktor analizi kimi statistik təhlil üsullarından istifadə edilmişdir. Araşdırmanın sonunda şagirdlərin öz-özünə öyrənmə meyllərinin orta səviyyədə olduğu görüldü.

Gursul və Keser H. (2009) onlayn və üz-üzə təhsil mühitlərində rast gəlinən problemlərin şagirdlərin riyaziyyat təhsilindəki uğurlarına təsirini ortaya çıxarmağı hədəfləmişlər. Bu istiqamətdə Hacettepe Universitetində yeni tələbələrdən anket üsulu ilə məlumatlar toplanmışdır. Nəticə olaraq, onlayn qrup işinin tapşırıqların paylaşılması, əməkdaşlıq və problem həlli və həll yoldaşlığı baxımından daha uğurlu olduğu bildirilib.

Özkan və Köşeler (2009) öz tədqiqatlarında e-təhsil üçün konseptual model təqdim etməyi hədəfləmişlər. Bu istiqamətdə internet əsaslı təlim idarəetmə sistemindən istifadə etməklə tələbələrə sorğu-sual tətbiq edilib. Tədqiqat nəticəsində şagird davranışları, müəllim keyfiyyəti, informasiya keyfiyyəti, əlaqə xidmətinin keyfiyyəti və dəstəkləyici vahidlər, tələbə məmnuniyyət səviyyəsi kimi dəyişənlər arasında statistik əlaqə aşkar edilmişdir.

Demək olar ki, ədəbiyyatda aparılan araşdırmalar ümumi icbari dərslər istisna olmaqla, əvvəllər distant təhsil sistemi ilə təhsil almamış tələbələrin perspektivlərini müəyyən etmək üçün aparılır.

YUNESKO bildirir ki, distant təhsilin hamı üçün keyfiyyətli və bərabər təhsil imkanları təqdim etməsini təmin etmək üçün texnoloji, məzmun, pedaqoji və monitorinq-qiymətləndirmə məsələlərində hazırlıq işləri görülməlidir. Bu hazırlıqlar bunlardır:

1. Bütün tələbələrin evdə distant təhsilə çıxışını təmin edəcək internet bağlantısı ilə TV, radio və digər rəqəmsal alətlərə çıxışı təmin edən texnoloji hazırlıq,
2. Məzmun hazırlanması, onlayn təlim fəaliyyətləri və milli kurikulumlara uyğun materiallara çıxış,

3. Pedaqoji hazırlıq müəllimlərə onlayn öyrənmə, televiziya və ya radio əsaslı distant təhsilin layihələndirilməsinə kömək etmək, evdə tədrisə əsaslanan materiallardan istifadə etmək və valideynlərə və ya baxıcılara evdə effektiv distant təhsili asanlaşdırmaq imkanı verməkdən ibarətdir; və

4. Monitoring-qiyətləndirməyə hazırlığa distant təhsilə çıxışa nəzarət etmək, təlimin gedişatına və fasilələrə nəzarət etmək və təlim nailiyyətlərini qiymətləndirmək qabiliyyəti daxildir (UNESCO, 2020).

Distant təhsilin davamlılığı ilə bağlı vacib bacarıqlardan biri rəqəmsal savadlılıqdır. Telli Yamamoto və Altun (2020) üz-üzə öyrənməyə vərmiş tələbələr və pedaqoqların texnologiyadan istifadə ilə bağlı kifayət qədər biliyə malik olmadıqda çətinlik çəkdiqlərini ifadə etdilər. Buna görə də pandemiya prosesində distant təhsilin nümayiş etdirdiyi rəqəmsal savadlılıq bacarıqları ilə yanaşı, tələbələrin internet etikası qaydalarını da mənimsəməsinə ehtiyac yaranıb (Özer A. və Suna H., 2020; Şen A., 2020). Distant təhsil vasitəsilə tələbələrin və onların valideynlərinin informasiya texnologiyaları sahəsində məlumatlandırılması distant təhsil prosesinin daha sağlam olmasını təmin edəcək (Can İ., 2020).

Distant təhsildə istifadə olunan proqramlar etibarlı, əlçatan və faydalı olmalı, yerli platformalar hazırlanaraq milli səviyyədə istifadə edilməlidir (Can İ., 2020). Bundan başqa, distant təhsildə istifadə olunan infrastruktur kütləvi distant təhsilin davam etdirilməsi üçün kifayət qədər olmalıdır.

Məzmun baxımından, üzbəüz təhsilə uyğun təşkil edilən kurikulumların nailiyyətlər, qazanmalara ayrılan vaxt və kurs saatları baxımından nəzərdən keçirilməsinə ehtiyac var (Yıldırım T., 2020).

Distant təhsil prosesində tələbələrin müəllimlərindən uzaq qalması ilə tək qalan təhsilin bütün elementləri üçün distant təhsil təcrübələrinə şagirdlər, müəllimlər və valideynlər üçün psixο-sosial dəstək təcrübələri və istiqamətləndirmə təcrübələri daxil edilməlidir.

Distant təhsilin üstünlükləri çoxdur. Üz-üzə təhsillə müqayisədə hesablanana bilən fayda nisbəti yüksəkdir. Bir neçə üstünlükləri sadalayaq:

- Tələbə Mərkəzlidir.
- Bərabər imkanlar təklif edir.
- Fiziki qüsurlu tələbələr üçün təhsil imkanları təmin edir.
- Coğrafi və regional maneələri aradan qaldırır.
- Ənənəvi təhsildən faydalana bilməyən insanlar üçün idealdır.
- İşçilərə təhsillərini davam etdirmək imkanı verir.
- İnsana öz öyrənmə sürəti ilə öyrənməyə imkan verir.
- Məlumata tez və asanlıqla daxil olmaq imkanı verir. Üz-üzə təhsildə tələb olunan nəqliyyat, yaşayış, yaşayış və qidalanma kimi əlavə xərcləri aradan qaldırır.
- Distant təhsil müəllimlərlə interaktiv və dinamik öyrənmə prosesini təmin edir.
- Zaman və məkandan asılı olmayaraq, internetə çıxışı olan istənilən yerdən tələbələrin təhsil mühitinə 24/7 çıxışını təmin edir.
- Distant Təhsil Tələbə Mərkəzlidir: Distant təhsil ilə şagirdin öz sürəti ilə və istənilən vaxt təhsil almaq şansı var. Bu səbəbdən distant təhsil tələbə mərkəzlidir.
- Distant Təhsil İqtisadidir: Distant təhsil qənaətlidir, çünki nəqliyyat, yemək, fiziki imkanlar və yataqxanalar kimi bir çox iqtisadi ölçülərdən azaddır.
- Distant Təhsil Zaman və Məkandan Müstəqildir: Şagirdlər öz cədvəllərinə uyğun olduqda və ya öz istəklərinə uyğun seçim etdikdə qarşılıqlı və sinxron təlimlərdə iştirak edə bilirlər.
- Distant Təhsil Ömürlük Təhsili Dəstəkləyir: Zaman, məkan, tələbə tempi və s. Məsələlərdə çevikliyi ilə yanaşı, yaş baxımından da müstəqillik təmin edir.
- Geniş öyrənmə kütləsinə xitab: Distant təhsil; təhsilin sərhədlərini (vaxt, məkan, xərc) minimuma endirir. Təhsil almaq üçün müxtəlif məhdudiyyətlərlə üzləşən fərdlər distant təhsil sayəsində təhsillərini davam etdirirlər.

Distant Təhsil / Elektron Tədris Platformasının üstünlükləri:

a. Fərqli öyrənmə texnikaları

Formal təhsildə tədris və öyrənmə üsulları məhduddur, lakin distant təhsil/e-tədris sistemlərində rəqəmsal alətlərlə onlarla və ya yüzlərlə müxtəlif tədris və öyrənmə üsulları mümkün ola bilər. Misal üçün; Məlumatları interaktiv videolarla daha yaxşı qavramaq, müxtəlif oyunlarla təhsili daha əyləncəli etmək, maraqlı vizuallarla imtahanları daha maarifləndirmək olar.

b. Çeviklik

Rahatlıqla deyə bilərik ki, distant təhsilin ən bariz üstünlüklərindən biri məsafələri aradan qaldırmasıdır. İstənilən vaxt, hər yerdə əldə edə biləcəyiniz məlumat və ya dərslər adətən qısa hissələrdə verilir. Bu şəkildə hətta digər işləriniz arasında qalan vaxtdan da istifadə edə bilərsiniz. Onlayn təhsilin modullu olması, zaman və məkandan bu şəkildə müstəqil olması onun nə qədər çevik olduğunu göstərir. Bundan əlavə, formal təhsildə mümkün olmayan yerdə dayanıb davam etmək imkanı verir.

c. Eyni zamanda daha çox insana, daha çox dataya giriş

Formal təhsildə daha keyfiyyətli təhsil yalnız sinif əhalisinin az olduğu hallarda verilə bilər, lakin distant təhsil metodlarında belə bir fərq yoxdur. Bundan əlavə, onun uyğun infrastrukturunu (internet, kompüter və s.) olduğu müddətdə distant təhsildə məlumat məhdudluğu yoxdur.

D. Coğrafi məhdudluqları aradan qaldırır

Eyni təhsil məzmununa müxtəlif ölkələrdən və müxtəlif coğrafiyalardan daxil olmaq olar. Təhlükəsizlik problemləri olan ərazilərdə təhsilin pozulmasını azaldır. Qeyri-adi vəziyyətlərdə (müharibə, komendant saati və s.) şagirdin öyrənməsi davam etdirilə bilər. Mədəni və dini inanclarına görə müəyyən icmalarda olmaları məhdudlaşdırılan insanlar üçün seçimlər təqdim edir.

e. Hər kəs üçün öyrənmə üsulu

Formal təhsil; Minlərlə müxtəlif üsulları və hələ də yeni çeşidləri olan elektron təhsil metodlarının ən az çeşidinin istifadə olunduğu təhsil növüdür. Bir çox müəllim və tələbə formal təhsil metodlarını mənimsəməkdə çətinlik çəkə bilər, lakin onlayn

təhsil metodlarının müxtəlifliyi sonsuzdur. Beləliklə, elektron təhsil platformalarında müəllim ən uyğun tədris metodunu, tələbə isə ən uyğun öyrənmə metodunu tapa bilər.

f. Daha aşağı xərclər

Distant təhsil / e-tədris platformasına sahib olduğunuz zaman, birdəfəlik inkişaf xərclərini və dövrü texniki xidmət, hostinq, yeniləmə, ehtiyat xərcləri ödəyirsiniz. Bu məsrəflər yer, nəqliyyat, təmizlik, idarəetmə və formal təhsilə sərf olunan bir çox digər xərclərlə müqayisə edildikdə, distant təhsillə ciddi qənaətə nail olunacağı göz qabağındadır. Distant təhsil üçün müəllim və tələbənin yeganə ehtiyacı internet və kompüter/mobil cihazdır. Bu gün demək olar ki, bu cihazlara sahib olmayan adam yoxdur. Başqa sözlə, distant təhsil platformanız varsa, müəllimə və tələbəyə təqdim etməli olduğunuz xidmətlərin əksəriyyəti yox olur.

g. Zaman çevikliyi

Distant təhsilin üstünlüklərindən biri də təhsil və tədris vaxtı ilə bağlıdır. Distant təhsil sistemlərində tələbələrin xoşuna gəlməyən dərslər davamiyyət və davamiyyət kimi anlayışlar tələbələrə narahat etmir. İş vaxtı, xəstəlik, ailə və ya xüsusi şəraitlə əlaqədar təlimdə iştirak edə bilməmək halları aradan qaldırılır. İstənilən vaxtda istədiyiniz miqdarda məşq alınır.

h. Şagirdlərdə performans artımı

ABŞ Təhsil Nazirliyinin araşdırmasına görə (1); Şagirdlərin onlayn təhsildə göstəricilərinin üzbəüz təhsildəki göstəricilərindən daha yüksək olduğu müşahidə edilmişdir. Gündən-günə populyarlaşan distant təhsil/e-təhsil sistemləri həm tələbələr, həm də müəllimlər üçün daha effektiv təhsil mühitləri təklif edir.

i. ekoloji olaraq təmiz

Elektron təhsilin yalnız kağıza qənaət etdiyini düşünürsünüzsə, yanılırsınız. Distant təhsil üsulları ilə məktəbə getmək üçün istifadə edilən nəqliyyat vasitələrinin yaratdığı karbon emissiyaları da əhəmiyyətli dərəcədə azalır. (Açıq Universitet araşdırmasına görə, bu nisbət yüzdə 65 ətrafındadır.)

j. İmkansız tələbələr

Fiziki qüsurlu şagirdlərin məktəbə gedərkən yaşadıkları problemlər onlayn təhsildə yaşanmır. Bundan əlavə, bu sistemlər ünsiyyət problemi olan şəxslər, ictimai yerlərdə danışmaqdan qorxan insanlar və daha bir çox imkansız tələbələr üçün (elektron təhsil platformasının əlçatan olması şərti ilə) mühüm rahatlıqlar təmin edir.

k. Təlimin təqibi

Öyrənmə İdarəetmə Sistemləri (LMS) istifadə olunarsa, müəllim və tələbələrin bütün prosesləri izlənilə və hesabat verilə bilər. Bu yolla daha yaxşı nəticələr əldə etmək üçün distant təhsili təkmilləşdirmək olar.

Distant Təhsil / Elektron Tədris Platformalarının Dezavantajları

a. Hər kəsin öz təhsilini idarə etmək intizamı yoxdur

Distant təhsil metodlarının ən mühüm üstünlüklərindən biri də insanın öz təhsil tempini müəyyən edə bilməsidir. Bəzi distant təhsil metodlarında təlimə fasilə verilə və istədiyiniz qədər təkrarlana bilər. Bununla belə, bu vəziyyət öyrənmək üçün kifayət qədər həvəsi və nizam-intizamı olmayan tələbələrə mənfi bir azadlıq da verə bilər. Tədrisin vaxt planı və mərhələləri kimi struktur xüsusiyyətləri müəllimin nəzarəti altında olmadıqda, bu vəziyyət şagird tərəfindən qeyri-məhsuldar istiqamətlərə çəkilə bilər.

b. Keyfiyyətli və yaxşı distant təhsil e-tədris sistemini inkişaf etdirmək çətinidir

Videokonfrans və tədris materiallarının yüklənə biləcəyi hər bir distant təhsil platformasının kifayət qədər olduğunu söyləmək mümkün deyil. Distant təhsil platformalarının sürətli işləməsi, müntəzəm və strukturlaşdırılmış məlumatlar, müdavimlərin və təlimçilərin auditinin mümkünlüyü, təlimlərin statistikasını və bu statistikanın hesabat interfeysləri kimi bir çox məsələlər; bu sistemlərin keyfiyyətində mühüm rol oynayır. Bütün bu xüsusiyyətlərin reallaşdırılması həm çətin, həm də əlavə xərc tələb edir. Bununla belə, distant təhsil platformasını inkişaf etdirmək üçün açıq mənbə LMS (Öyrənmə İdarəetmə Sistemi) seçmək bu vəzifələri xeyli asanlaşdırır.

c. Təhsilə mane olan texniki çatışmazlıqlar

Xüsusilə onlayn təlimlərdə internetə qoşulma problemi kimi problemlər çox bezdirici ola bilər. Video təlimdə bu problemlərin qarşısını almaq üçün həm müəllimin, həm də tələbənin yaxşı internet infrastrukturu olmalıdır. İnternet bağlantısından başqa texniki problemlər də təhsilin pozulmasına səbəb ola bilər. Ona görə də distant təhsil platformasının saxlanması, yeniləməsi, hostingi, ehtiyat nüsxəsi xərcləri adi bir internet saytının saxlanması, yeniləməsi, hostingi və ehtiyat nüsxələrinin çıxarılması xərclərindən yüksəkdir.

D. Təhlükəsizlik

Bütün proqram təminatı kimi, distant təhsil platformalarında təhlükəsizlik mühüm problemdir. Xüsusilə rəsmi sertifikatlar verən distant təhsil platformaları bədxahların hücumuna məruz qala bilər. Bunun üçün sistemin açıq mənbə olması və dövrü texniki xidmətin, yeniləmələrin, ehtiyat nüsxələrin və hostingin həyata keçirilməsi vacibdir.

Təbii ki, distant təhsil/e-tədris platformalarının üstünlükləri, onların mənfi cəhətləri ilə müqayisədə qat-qat çoxdur. Hər halda distant təhsil metodlarının məqsədi formal təhsili başa vurmaq deyil, əksinə, yükü yüngülləşdirməkdir. Distant təhsilin üstünlükləri rəqəmsal məkanda təhsilin daha əlçatan olmasına imkan verir. Hər sahədə rəqəmsallaşan dünyamızda təhsil sahəsinin də bu rəqəmsallaşmaya biganə qalmayacağını gözləmək olmaz.

3.2. Pandemiya şəraitində distant təhsil xidmətlərinin təşkili problemləri və onların həlli

Araşdırmanın nəticələrinə görə, COVID-19 pandemiyası dövründə distant təhsilin üzbəüz təhsillə müqayisədə bəzi üstünlükləri və mənfi cəhətləri olduğu görünür. Maraqlı tərəflərdən alınan rəylərə uyğun olaraq, distant təhsilin üstünlükləri zaman və məkandan asılı olmayaraq üzbəüz təhsildən daha tez-tez edilə bilər, dərslər dəfələrlə izlənilə bilər, müəyyən məhdudiyətlər daxilində təlim ehtiyacları ödənilə bilər. , xəstəliyin ötürülməsinə qarşı qorunma təmin edir, təhsildə texnologiyanın

əhəmiyyətinin şüurunu artırır, texnoloji bacarıqların inkişafını və öyrənmə mühitinin asanlığını təmin edir.

Mövzu ilə bağlı araşdırmalar araşdırıldığında; Almaghaslah və Alsayari (2020) distant təhsilin təhsil ehtiyaclarını ödəmək baxımından mühüm üstünlük yaratdığını müəyyən etdi və buna bənzər şəkildə Kaden (2020) distant təhsilin ən mühüm üstünlüyünün COVID-19 zamanı öyrənməyə dəstək verməsi olduğunu müəyyən etdi. pandemiya dövrü. Andoh və digərləri (2020) universitet tələbələri üzərində distant təhsilin qiymətləndirilməsi ilə bağlı apardıqları araşdırmada distant təhsilə tələbə baxışının texnoloji imkanlardan daha səmərəli istifadə edilməsi olduğunu ortaya qoydular.

Başqa bir araşdırmada De Paepe və digərləri (2018) distant təhsilin qiymətləndirilməsində sərfəli görünən cəhətlərin texnologiyadan istifadə və bu mövzuda artan bacarıq və məlumatlılıq olduğunu müəyyən etmişdir. DeNeui və Dodge (2006) qeyd edirlər ki, distant təhsilin ən böyük üstünlüyü onun zaman və məkandan asılı olmamasıdır; Horspol və Lange (2012) isə müəyyən ediblər ki, distant təhsilin ən mühüm üstünlükləri onun yerləşmə baxımından rahatlığı, eləcə də evə və məktəbə gedib-gəlmək baxımından vaxta qənaət və təhsilin təmin edilməsidir. mühitdə öyrənmə asanlığını təmin edən onlayn platformalarla yüksək keyfiyyətli ünsiyyət.

Chan və digərlərinin (2007) Sars pandemiyası dövründə apardıqları araşdırmada, pandemiya dövründə distant təhsil verən platformalar sayəsində məlumatların paylaşılı və çoxaldıla biləcəyini və təhsilin təmin edilməsi ilə təhsil ehtiyaclarının qarşılana biləcəyini ortaya qoydular. Bu minvalla. Koç (2020) müəllim heyəti ilə bağlı apardığı araşdırmada müəyyən edib ki, tələbələr üçün distant təhsilin əsas üstünlüyü onun distant təhsilə çıxış asanlığını təmin etməsidir. Alpaslan (2020) professor-müəllim heyəti ilə apardığı başqa bir araşdırmada, müəllimlərin distant təhsillə bağlı söylədiyi üstünlüklərin praktiki və çevik distant təhsil, zamandan və məkandan asılı olmamaq, daxil olmaqda müxtəliflik təmin etmək kimi xüsusiyyətlərlə əlaqəli olduğunu bildirib. məlumat.

Müəllimlərin distant təhsilə münasibətinin araşdırıldığı Koçyiğit və Uşunun (2020) araşdırmasında, müəllimlərin distant təhsillə bağlı gördükləri ən vacib məqamın xaricində olan fərdlərə təhsil imkanları verməsi olduğu vurğulanıb. müxtəlif səbəblərdən mövcud təhsilin.

Bənzər bir araşdırmada Fidan (2020) ibtidai sinif müəllimlərinin distant təhsillə bağlı fikirlərini araşdırıb. Nəticələrə görə, müəllimlərin distant təhsildə gördükləri ən üstün cəhətlər tələbələrin dərstdən geri qalmamaları, onlara rahatlıq və müstəqillik təqdim etmələridir. Universitet tələbələrinin distant təhsillə bağlı təcrübələrini araşdıran bir araşdırmada Yolcu (2020) tələbələrin distant təhsildə üstünlüklü hesab etdikləri məqamların dərsləri təkrar-təkrar izləyə bilmələri və onları rahat bir mühitdə izləyə bilmələri olduğunu təsbit etdi. Mövzu ilə bağlı araşdırmaların nəticələri araşdırıldıqda ədəbiyyatdan əldə edilən tapıntılarla bu araşdırmadan əldə edilən nəticələrin uyğunluq təşkil etdiyi görülür.

Tədqiqatda tez-tez dilə gətirilən distant təhsilin çatışmazlıqları arasında ölçmə və qiymətləndirmənin olmaması, motivasiyanın itirilməsi, internet və kompüter çatışmazlığı, imkanların bərabərsizliyi, qarşılıqlı əlaqənin olmaması, texniki problemlər, sosiallaşmanın olmaması və s. prosesə hazır deyil. Müvafiq tədqiqatın nəticələrinə baxıldığında oxşar nəticələrin alındığı görülür.

Ramos-Morcillo və başqaları (2020) distant təhsilin mənfi cəhətlərindən birinin tələbələrin bərabər hüquqlara malik olmaması olduğunu vurğuladılar. Araşdırmada kənd yerlərində yaşayan tələbələrin şəhər mərkəzindəki tələbələrə nisbətən daha əlverişsiz vəziyyətdə olduğu vurğulanır. Keskin və Özer Kaya (2020) distant təhsilin qiymətləndirilməsi ilə bağlı araşdırmalarında tələbələrin təhsil zamanı ünsiyyət çatışmazlığı hiss etdiklərini və texniki problemlər yaşadıklarını bildirdilər. DePaepe və digərləri (2018) tərəfindən aparılan araşdırmada distant təhsilin mənfi cəhətlərinin texniki dəstəyin olmamasından qaynaqlandığı, Horspol və Lange (2012) isə distant təhsildə olan tələbələrin mənfi cəhətləri ilə bağlı təsəvvürlərinin olduğunu ifadə etmişdir. təhsil prosesinin sosiallaşmaq üçün qeyri-kafi imkanları olaraq görülür. Başqa

bir araşdırmada Koç (2020) distant təhsilin mənfi tərəflərinin təlimatçı ilə tələbə arasında qarşılıqlı əlaqənin olmaması, tələbələr muntəzəm dərslərdə iştirak etməməsi və texniki problemlər olduğunu ortaya qoydu. Serçemeli və Kurnaz (2020) Tələbələr, distant təhsilin dezavantajlarından birinin müəllim və şagird arasındakı əlaqə olduğunu bildirdi. Tədqiqat nəticəsində əldə edilən pandemiya prosesində distant təhsilin mənfi cəhətləri ilə bağlı bir tapıntı olan prosesə hazırlığın olmaması xəstəliyin birdən-birə ortaya çıxması və sürətlə yayılması ilə əlaqədar olduğu düşünülə bilər. buna görə də distant təhsil prosesinə sürətli və qəfil keçid.

Azərbaycanda martın 11-də baş verən ilk hadisədən sonra Təhsil Nazirliyi martın 23-də verilən qərarla distant təhsilə keçdiklərini bildirib. Ona görə də qısa müddət ərzində üzvbüz təhsildən distant təhsilə keçidi hazırlıqsızlıqla əlaqələndirmək olar. Bundan əlavə, distant təhsilin qiymətləndirilməsi ilə bağlı maraqlı tərəflərin başqa bir fikri motivasiyanın itirilməsidir. Distant təhsil verən platformaların bəzi infrastruktur çatışmazlıqları, sistemin internet və kompüter tələb etməsi, bəzi tələbələrin imkanlarının məhdud olması onların prosesdə motivasiyalarına mənfi təsir göstərdiyi düşünülə bilər. Tədqiqatdan əldə edilən nəticələrlə ədəbiyyatdan əldə edilən nəticələrin bir-birinə uyğun olduğu görünür.

Tədqiqatda maraqlı tərəflərdən əldə edilən digər bir nəticə distant təhsil prosesində təhsilin keyfiyyətinin artırılması üçün həll yolları təklifləridir. Maraqlı tərəflərdən alınan həll təklifləri əsasən distant təhsil prosesində ölçmə və qiymətləndirmə, internet və kompüter kimi distant təhsili təmin edəcək resurslara çıxış təmin etməklə bərabər imkanların yaradılması, sinifdə fəal iştirakın və qarşılıqlı əlaqənin artırılması, təhsilin gücləndirilməsidir. sistemli infrastruktur, tələbələrin öz müəllimləri ilə tədrisi və kursların sayının azaldılması şəklindədir.

Kaden (2020) vurğulayır ki, distant təhsil bir çox tələbələr üçün dəstək ola bilər, lakin sosial bölünmələri dərinləşdirməmək üçün diqqətlə dizayn edilməli və fərdiləşdirilməlidir. Yılmaz-İnce, Kabul və Diler (2020) tərəfindən aparılan araşdırmada tələbələrin kompüter və internetə sahib olma imkanlarının distant təhsilə

baxışlarına təsir etdiyi müəyyən edilmişdir. Odur ki, internet və distant təhsili təmin edən kompüterlər kimi resurslara çıxışın asanlıığı, sosial bölünmələrin qarşısının alınması və təhsildə imkan bərabərliyinin təmin edilməsi və beləliklə də ölçmə və qiymətləndirmənin sağlam şəkildə həyata keçirilməsi baxımından əhəmiyyətlidir. Çünki ölçmə olmadan qiymətləndirmə aparıla bilməz və sağlam tədris prosesi olmadan qiymətləndirmənin əhəmiyyəti olmayacaq (Sarı, 2020).

COVID-19 pandemiyası dövründə ölçmə və qiymətləndirmənin olmaması bu problemin sistemli şəkildə həll edilməsinin zəruriliyini göstərir (Can, 2020). Ona görə də qeyd etmək olar ki, prosesdə resurslara bərabər çıxışın təmin edilməsi tədris prosesində resurslara çatmaqda və bərabərsizlikdən yarana biləcək problemlərin həllində funksional olacaq. Gewin (2020) Sınıfdə fəal iştirakın təmin edilməsi və distant təhsil prosesi zamanı qarşılıqlı əlaqənin artırılması üçün COVID-19 pandemiyası zamanı təhsil problemləri ilə bağlı tələbələrle tez-tez əlaqə saxlamaq, tələbələri kursda iştiraka dəvət etmək və rəy bildirmək, tələbələri müəyyən etmək kimi təkliflər və çətin vəziyyətlərdə olan tələbələrə dəstək. Eynilə, Attri (2012) öz tədqiqatında distant təhsilin keyfiyyətini artırmaq üçün müəllimdən rəy almaq və şagird və müəllim arasında ünsiyyət və sınıfdaxili qarşılıqlı əlaqəni artırmaq kimi təklifləri bildirdi. Bundan əlavə, məktəbəqədər təhsildən ali təhsilə və magistratura səviyyəsinə qədər bütün səviyyələrdə distant təhsil tətbiqlərində infrastrukturun yaradılması, kurs məzmununun hazırlanması və effektiv şəkildə təqdim edilməsi və distant təhsilin keyfiyyətinin artırılması ehtiyacı kimi görülür (Sarı , 2020). Bundan əlavə, maraqlı tərəflərin rəylərinə uyğun olaraq, hesab etmək olar ki, tələbələrin öz müəllimləri ilə dərslər keçirməsi və dərslərin sayının azaldılması sınıfdaxili əlaqəni artırmaq və dərslər zamanı tələbələri izləmək baxımından funksionallıq əlavə edə bilər.

NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR

Distant təhsilin davamlılığı ilə bağlı vacib bacarıqlardan biri rəqəmsal savadlılıqdır. Üz-üzə öyrənməyə vərdiş etmiş tələbələr və pedaqoqların texnologiyadan istifadə ilə bağlı kifayət qədər biliyə malik olmadıqda çətinlik çəkdiklərini ifadə etdilər. Buna görə də pandemiya prosesində distant təhsilin nümayiş etdirdiyi rəqəmsal savadlılıq bacarıqları ilə yanaşı, tələbələrin internet etikası qaydalarını da mənimsəməsinə ehtiyac yaranıb. Distant təhsil vasitəsilə tələbələrin və onların valideynlərinin informasiya texnologiyaları sahəsində məlumatlandırılması distant təhsil prosesinin daha sağlam olmasını təmin edəcək.

Distant təhsildə istifadə olunan proqramlar etibarlı, əlçatan və faydalı olmalı, yerli platformalar hazırlanaraq milli səviyyədə istifadə edilməlidir. Bundan başqa, distant təhsildə istifadə olunan infrastruktur kütləvi distant təhsilin davam etdirilməsi üçün kifayət qədər olmalıdır.

Məzmun baxımından, üzbəüz təhsilə uyğun təşkil edilən kurikulumların nailiyyətlər, qazanmalara ayrılan vaxt və kurs saatları baxımından nəzərdən keçirilməsinə ehtiyac var.

Distant təhsil prosesində tələbələrin müəllimlərindən uzaq qalması ilə tək qalan təhsilin bütün elementləri üçün distant təhsil təcrübələrinə şagirdlər, müəllimlər və valideynlər üçün psixo-sosial dəstək təcrübələri və istiqamətləndirmə təcrübələri daxil edilməlidir.

Tədqiqatın nəticələri və metodu baxımından tətbiq edəcək müəssisələrə və tədqiqatçılara üçün aşağıdakı təkliflər verilə bilər:

- Araşdırmada distant təhsil prosesində maraqlı tərəflər baxımından bəzi infrastruktur, texniki, avadanlıq və bacarıq çatışmazlıqlarının olduğu müəyyən edildiyi üçün Milli Təhsil Nazirliyi tərəfindən distant təhsillə bağlı müxtəlif ixtisasartırma təlimləri və infrastruktur dəstəyi təmin edilmişdir. , və təlimçilər də özlərindən və infrastrukturdan irəli gələn çatışmazlıqları aradan qaldırmaq üçün kifayət idilər. Təklif oluna bilər ki, onların söylərini daha da artırınsınlar.

- Tədqiqat nəticəsində distant təhsilin bəzi baxımdan üstünlük təşkil etdiyi müəyyən olunduğundan, distant təhsildə əldə olunan müxtəlif təcrübələrdən (məsələn, müxtəlif tapşırıqlar, fəaliyyətlər, tamaşalar) üzbəüz təhsil müddətində istifadə etməyə davam etmək üçün tədbirlər görülmə bilər. təhsil prosesi ilə üzləşirlər.

- Tədqiqatda distant təhsildə bəzi mənfi hallar müəyyən edildiyi üçün bunların səbəbləri ilə bağlı müxtəlif akademik araşdırmalar aparıla bilər və təhsil mühitlərində bu mənfi cəhətləri azaltmaq üçün təkmilləşdirmələr aparıla bilər.

- Araşdırmada distant təhsildə ölçmə və qiymətləndirmə proseslərində bəzi problemlərin olduğu müəyyən olduğu üçün distant təhsilə xas ölçmə və qiymətləndirmə üsulları üzrə ixtisasartırma təlimləri təşkil edilə bilər.

- Tədqiqatda keyfiyyət tədqiqat metodlarından biri olan müsahibə üsulundan istifadə edilmişdir. Bənzər bir mövzuda aparılacaq digər tədqiqatlarda distant təhsilin tələbələrin akademik müvəffəqiyyət, münasibət və maraq kimi müxtəlif emosional xüsusiyyətlərinə təsiri ilə bağlı eksperimental tədqiqatlar təşkil edilə bilər.

İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

Azərbaycan dilində

1. “2008-2012-ci illərdə Azərbaycan Respublikasında təhsil sisteminin informasiyalaşdırılması üzrə Dövlət Proqramı”nın təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 10 iyun 2008-ci il tarixli Sərəncamı
2. “Xüsusi karantin rejimi dövründə Azərbaycan Respublikasında fəaliyyət göstərən təhsil müəssisələrində tədris və təlim-tərbiyə prosesinin təşkilinin müvəqqəti Qaydaları”nın təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Qərarı, 10 sentyabr 2020-ci il, <https://e-qanun.az/framework/45912>
3. 19 iyun 2009-cu il tarixli 833-IIIQ nömrəli “Təhsil haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu
4. Əlirzayev Ə.Q. (2010), “Sosial sferanın iqtisadiyyatı və idarə edilməsi”, kitab, Bakı, s. 211
5. Əlirzayev Ə.Q. (2015), “Azərbaycan dövlətçiliyinin qanunvericilik bazasının təkmilləşdirilməsi üzrə təcrübə və perspektiv düşüncələr”, kitab, Bakı, s. 389

İngilis dilində

1. Adkins S. (2018), “The 2018–2023 Global Game-based Learning Market”, Serious Play Conference.
2. Andoh R. P., Appiah R., and Agyei P. M. (2020). “Postgraduate distance education in University of Cape Coast, Ghana: Students’ perspectives”. International Review of Research in Open and Distributed Learning, 2(5), p.128-143.
3. Browell S. (2000), “Staff development and professional education: a cooperative model”, “Journal of Workplace Learning”, vol. 12, no. 2, pp. 57-65.
4. Brown G. (2018), "Online Education Policy and Practice: The Past Present and the Future of the Digital University", “American Journal of Distance Education”, vol. 32, no. 2, pp. 156-158.

5. Dooly M. (2012), "Promoting Competency-Based Language Teaching Through Project-Based Language Learning", "Competency-based Language Teaching in Higher Education Educational Linguistics", pp. 77-91.
6. Fang W. (2019), "The Early Spread of 'Civilization' as a Modern Notion in China", "Modern Notions of Civilization and Culture in China Key Concepts in Chinese Thought and Culture", pp. 61-75.
7. Farajollahi M. and Zarifsanaye N. (2012), "Distance Teaching and Learning in Higher Education: A Conceptual Model". "International Perspectives of Distance Learning in Higher Education", p.85-96
8. Hamid F. S. and Yip N. (2019), "Comparing Service Quality in Public vs Private Distance Education Institutions: Evidence Based on Malaysia", "Turkish Online Journal of Distance Education", pp. 17-34.
9. Kara M., Erdoğan F., Kokoç M. and Cagiltay K. (2019), "Challenges Faced by Adult Learners in Online Distance Education: A Literature Review", *Open Praxis*, vol. 11, no. 1, p. 5.
10. Netanda R. S., Mamabolo J. and Themane M. (2017), "Do or die: student support interventions for the survival of distance education institutions in a competitive higher education system", "Studies in Higher Education", vol. 44, no. 2, pp. 397-414
11. Saba F. (2016), "Theories of Distance Education: Why They Matter", "New Directions for Higher Education", vol. 2016, no. 173, pp. 21-30.
12. Sudarso Y. and Rahayu U. (2018), "The Influence of Motivation and Self-Efficacy to Technology on the Online Tutorial Achievement of Distance Education Students", "Advanced Science Letters", vol. 24, no. 11, pp. 8455-8458.
13. Teixeira M., Bates T. and Mota J. (2019), "What future(s) for distance education universities? Towards an open network-based approach", *RIED. Revista Iberoamericana de Educación a Distancia*, vol. 22, no. 1, pp. 107.
14. Witt C. D. (2018), "Mobile Learning - Smart Learning - Next Learning", "Handbuch Mobile Learning", pp. 995-1014.

Türk dilinde

1. Alpaslan M. (2020), “Öğretim üyelerinin özel yeteneklilerin eğitiminde uzaktan eğitimin kullanımına yönelik görüşleri”. “Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi”, 6(1), s. 136-148.
2. Altıparmak M. (2011), “E-Öğrenme ve Uzaktan Eğitimde Açık Kaynak Kodlu Öğrenme Yönetim Sistemleri”. “Akademik Bilişim’11 - XIII. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri” Kitabı (319- 327. ss.)
3. Aytaç T. (2013), “Geleceğin öğrenme biçimi: E-öğrenme”. Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi, s. 35.
4. Bozkurt A. (2017), “Türkiye’de uzaktan eğitimin dünü, bugünü ve yarını”. “Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi”, 3(2), s. 78-135
5. Büyüköztürk Ş., Kılıç Çakmak E., Akgün E., Karadeniz Ş., ve Demirel F. (2010), “Bilimsel Araştırma Yöntemleri”, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, s.129
6. Can E. (2020), “Coronavirüs (Covid-19) pandemisi ve pedagojik yansımaları: Türkiye’de açık ve uzaktan eğitim uygulamaları”. Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi, 5(3), s. 10-61.
7. Çoban S. (2013), “Uzaktan ve Teknoloji Destekli Eğitimin Gelişimi”. “XVI. Türkiye’de İnternet Konferansı Bildiri Kitabı”, İstanbul.
8. Hellewell J. ve diğerleri (2020), “Feasibility of controlling COVID-19 outbreaks by isolation of cases and contacts”. The Lancet Global Health, 7(5), s. 398-523.
9. Kesim E. ve Altınpulluk H. (2014), “Kitlemel çevrimiçi derslerin kullanımına ilişkin uzaktan eğitim uzmanlarının görüşleri”. “Turkish Online Journal Qualitative Inquiry”, 5(4), 67-89.
10. Özbay Ö. (2015), “Dünyada ve Türkiye’de uzaktan eğitimin güncel durumu”. “Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi”, (4), 476-494.

11. Yasul A. F. ve Samancı O. (2015), “Sınıf öğretmenlerinin grup çalışmalarına ilişkin görüşlerinin incelenmesi”. “İğdır University Journal of Social Sciences”, (7), 135-149.

12. Yılmaz N. (2020), “Yükseköğretim kurumlarında Covid-19 pandemisi sürecinde uygulanan uzaktan eğitim durumu hakkında öğrencilerin tutumlarının araştırılması: Fizyoterapi ve rehabilitasyon bölümü örneği”. “Necmettin Erbakan Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi”, 3(1), s. 13-20

İnternet resuruları

1. <https://www.unesco.org/en/az/pages/cooperation-unesco-republic-azerbaijan> (20.10.2021)
2. <https://www.worldbank.org/en/topic/edutech/brief/how-countries-are-using-edtech-to-support-remote-learning-during-the-covid-19-pandemic> (15.12.2021)
3. <https://www.weforum.org/agenda/2020/04/coronavirus-education-global-covid19-online-digital-learning/> (19.11.2021)
4. <https://edu.gov.az/az/news-and-updates/18449> (24.01.2022)
5. <https://muallim.edu.az/news.php?id=18953> (09.01.2022)
6. <https://nk.gov.az/az/article/1178/> (09.02.2022)
7. <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/feduc.2022.822958/full> (25.03.2022)
8. <https://scholar.google.com/>
9. <https://www.stat.gov.az/>
10. <https://www.who.int/>
11. <http://tez.yok.gov.tr/>

ƏLAVƏLƏR

Əlavə 1.

Cədvəl 4: İbtidai, orta və yuxarı sinif şagirdlərinin distant təhsilin üstünlükləri, mənfə cəhətləri və həll yolları ilə bağlı fikirləri

Mövzu	Alt mövzu	Kod	F	
Avantaj	Zamandan bağımsızlıq	Dəfələrlə izləyəbilmə	7	
	Xəstəliklərdən qorunma	Sosial məsafənin qorunması	7	
		Yoluxma riskinin azalması	6	
		Təmizlik	1	
	Tədris mühitinin funksionallığı	Sakitlik	5	
		Mühitin rahatlığı	4	
		Fərdi öyrənmə sürətinin uyğunluğu	4	
		Öyrənməyə ayrılan vaxt	4	
	Vaxta qənaət	Əlçatanlıq	3	
		Qənaət etmək	Fiziki enerji	3
	Maarifləndirmə qazancı	Hər yerdə təhsil	1	
		Təhsil ehtiyacının ödənilməsi	1	
		Qənaətçil olması	1	
	Dezavantaj	Mühit çatışmamazlıqları	Sual-cavab	8
Əlçatanlıq			5	
Əks əlaqə			4	
Emosional əksiklik		Motivasiya itkisi	7	
		Sıxıcı olması	6	
Sistem çatışmamazlıqları		İnternet	6	
		Müəllim	6	
Texnoloji bilik yetərsizliyi		Tələbə	5	
		Valideyn	5	
		Sistem xətalrı	Bağlantı problemləri	6
Tətbiq problemləri			4	
Bərabər imkanların olmaması		İnternet	6	
		Kompüter	3	
Sosiallaşma problemi		Dost mühiti	3	
	Prosesin sürətli irəliləməsi	1		
Həll təklifləri	Sistemin gücləndirilməsi	Əlaqənin təkmilləşdirilməsi	6	
		İnternet infrastrukturuna dəstək	4	
		Sosial məsafənin qorunması	3	
	Üz-üzə tədris	Yerindəcə sual verə bilmə	3	
		Sual-cavab aparılması	3	
	Əks əlaqənin artırılması	Kameraların açılması	1	
		Aktiv iştirakın təmin edilməsi	Canlı dərslərin aparılması	3
			Dərs saylarının azaldılması	3
	Bərabər imkanların təmin edilməsi	Kiçik qruplarla dərs	1	
		İnternet imkanı	3	
		Kompüter təminatı	1	
		Digər mobil cihaz təminatı	1	
		Hibrid tədris metodu	1	

Mənbə: Müəllif tərəfindən aparılan müsahibə sorğusunun nəticələrin əsasən hazırlanmışdır

Cədvəl 6: Distant Təhsilin Keyfiyyətinin Artırılması üçün Müəllimlərin Üstünlükləri, Mənfi cəhətləri və Həll Təklifləri haqqında Rəyləri

Mövzu	Alt mövzu	Kod	f
Avantaj	Zamandan bağımsızlıq	Təkrar izləyə bilmək	8
		Elastiklik	5
	Məkandan bağımsızlıq	Məsafədən qoşulma imkanı	8
		Hər yerdə tədris	1
	Vaxta qənaət	Əlçatanlıq	5
	Tədris mühitinin funksionallığı	Resurslara əlçatanlıq	4
		Mühit rahatlığı	2
		İnformasiyaya çatmaq	1
		Sinifin idarə edilməsi	1
		Sakitlik	1
	Maarifləndirmə	Texnologiyadan istifadə	2
		Tədris platformalarının istifadəsi	2
		Təhsilin önəmi	1
	Emosional qazanc	Motivasiya qazanma	3
		Prosesə hədəflənmə	3
		Qənaətcil olmaq	3
	Xəstəliklərdən qorunma	Yoluxma riskinin azalması	2
Tədris dəstəyinin təmin edilməsi		1	
Dezavantaj	Mühit çatışmamazlıqları	Əks əlaqə problemi	8
		Sosiallaşma əksikliyi	4
		Tətbiq əksikliyi	2
		Sinifə hakim olmamaq	2
		Geri dönüş əksikliyi	2
		Tələbələrə nəzarət çətinliyi	1
		Fiziki resursların olmaması	1
		Göz təması	1
		Müşahidə əksikliyi	1
		Sinifdaxili əlaqə	1
		Tədrisə nəzarət edilməməsi	1
		Sual-cavab vəziyyəti	1
	Əlçatanlıq problemləri	İnternetin olmaması	8
	İmkan bərabərliyinin olmaması	İnternetin vacibliyi	6
		Cihazın vacibliyi	6
	Emosional əksiklik	Motivasiya itkisi	4
	Tələbə nəzarətsizliyi	Dərsə davamsızlıq	6
	Ölçmə və qiymətləndirmə problemləri	Qiymətləndirmənin aparılmaması	6
		Ölçmənin aparılmaması	5
	Tədris modeli uyğunsuzluğu	İbtidai sinif şagirdləri	3
		Yuxarı sinif şagirdləri	3
	Sistem xətaları	Bağlantının kəsilməsi	3
		İnfrastukturun yetərsizliyi	1
Həll təklifləri		İnternet dəstəyi	10

	İmkan bərabərliyinin təmin olunması	İmkanların artırılması	6
		Resurs təminatının aparılması	1
	Ölçmə və dəyərləndirmənin aparılması	İmtahanların keçirilməsi	6
		Davamsızlıqların qiymətləndirilməsi	4
	Əks əlaqənin artırılması	Canlı dərslərin artırılması	5
		Tələbənin öz müəllimi ilə dərslər aparması	5
		Valideyn-müəllim və tələbə əlaqəsi	5
		Canlı dərslərin keçirilməsi	3
		Dərhal geri dönüşlərin alınması	1
	İnformasiya verilməsi	Texnologiyadan istifadə	3
		Məsafədən tədrisin vacibliyi	2
		Təhsilin vacibliyi	2
	Sistemin gücləndirilməsi	İnfrastruktur dəstəyi	3
	Üz-üzə tədris	Qismən üz-üzə tədrisə keçid	2
		Əsas dərslərdə	1
		Hissə-hissə keçiş	1

Mənbə: Müəllif tərəfindən aparılan müsahibə sorğusunun nəticələrin əsasən hazırlanmışdır

Cədvəllərin siyahısı

Cədvəl 1: Tədqiqatın seçmə nümunə qrupunun müvafiq paylanması.....	36
Cədvəl 2: Təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsi üçün distant təhsilin üstünlükləri, çatışmazlıqları və həll yolları haqqında məktəb rəhbərlərinin fikirləri.....	38
Cədvəl 3: Distant təhsilin üstünlükləri və çatışmazlıqları ilə bağlı şagirdlərin valideynlərinin fikirləri, təhsilin keyfiyyətinin artırılması üçün həll yolları təklifləri.....	41
Cədvəl 4: İbtidai, orta və yuxarı sinif şagirdlərinin distant təhsilin üstünlükləri, mənfi cəhətləri və həll yolları ilə bağlı fikirləri.....	70
Cədvəl 5: Distant Təhsilin Keyfiyyətinin Artırılması üçün Universitet Tələbələrinin Üstünlükləri, Dezavantajları və Həll Təklifləri Haqqında Rəyləri.....	45
Cədvəl 6: Distant Təhsilin Keyfiyyətinin Artırılması üçün Müəllimlərin Üstünlükləri, Mənfi cəhətləri və Həll Təklifləri haqqında Rəyləri.....	72